

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FILOZOFSKI FAKULTET
ODSJEK ZA POVIJEST UMJETNOSTI

Diplomski rad

KARIKATURE JOŠKA MARUŠIĆA

STUDENTICA: MARIJANA PAULA FERENČIĆ

MENTOR: dr.sc. FRANO DULIBIĆ, izv. prof.

ZAGREB, 2014.

Zahvala:

Zahvaljujem mentoru Frani Dulibiću na savjetima pri izradi ovog diplomskog rada. Svoju zahvalnost također dugujem profesoru Jošku Marušiću koji mi je posvetio vrijeme te razgovorima rasvijetlio mnoge činjenice vezane uz njegov rad, a time i uz karikaturu općenito.

Sadržaj

UVOD	1
1. POVIJEST KARIKATURE U HRVATSKOJ	3
2. MARGINALIZACIJA KARIKATURE	5
3. ISTRAŽIVANJE MARUŠIĆEVA OPUSA KARIKATURA	8
4. ŽIVOTOPIS JOŠKA MARUŠIĆA	9
4.1. KONTEKST DJELOVANJA	12
5. MARUŠIĆ I TISKOVINE	13
5.1. FORMIRANJE LIKOVNOG IZRAZA MARUŠIĆEVE KARIKATURE	18
5.2. KARAKTERISTIKE LIKOVNOG IZRAZA, PROTAGONISTI I TEMA	20
5.2.1. PROTAGONISTI	22
5.2.2. TEMA	25
5.3. ODNOS TEKSTA I SLIKE	27
ZAKLJUČAK	30
LITERATURA	32
POPIS ILUSTRACIJA	33
PRILOZI	34
1. INTERVJU S JOŠKOM MARUŠIĆEM	34
2. FILMOGRAFIJA ANIMIRANIH FILMOVA JOŠKA MARUŠIĆA	46

UVOD

Riječ karikatura dolazi od talijanskog glagola *caricare* (natovariti, pretjerati), te se pretpostavlja da je upravo tu riječ prvi upotrijebio Giovanni Atanasio Mosini u djelu *Diverse figure* (Bologna, 1646). Utjecaj na izbor glagola *caricare* za pojam karikature, mogao je imati bliski pojam *carattere* (tal. karakter), ili španjolska riječ *cara* (lice).¹

Karikatura je crtež, plastički prikaz ili opis koji, pretjerujući u prikazivanju prirodnih obilježja (preuveličavanje, umanjivanje i iskrivljavanje), pojavu subjekta čini smiješnom ili apsurdnom radi zabave ili kritike, odnosno predstavlja duhoviti (ironički, satirički, metaforički i sl.) komentar određene situacije.²

Pojava početaka karikature povezana je s renesansnim humanizmom koji ističe pojedinca. Tijekom 15. i 16. stoljeća dolazi do porasta produkcija grafika na kojima su mnogi oblici prikazani s elementima fantastičnog.³ Upravo na takvim prikazima i različitim temama koje stvaraju dojam zastrašujućeg i začudnog, autori su pronalazili prostor za slobodnije izražavanje.

Prvim autorom karikatura smatra se Annibale Carracci (1560.-1609.).⁴ Bio je učenik svog bratića Lodovica (1555.-1619.), koji je osnovao Likovnu akademiju u Bologni (1585./1586.), te je i sam Annibale zajedno s bratom Agostinom (1557.-1602.) sudjelovao u njenom radu. Godine 1595. na poziv kardinala Farnesea u Rimu radi freske na palači Farnese karakterizirane akademskim eklekticismom. Svrha prvih karikatura u radovima Carraccijevih i njihovih učenika bila je zabava umjetnika i njihovih prijatelja.⁵ Prve sačuvane karikature koje prikazuju svjetski poznate ličnosti izradio je arhitekt i kipar Gian Lorenzo Bernini (1598.-1680.). Smatra se da je baš on prenio pojam karikature u Francusku 1665. godine. Pretpostavlja se da je prvi portretni karikaturist kojemu je izrada karikatura bila gotovo jedini izvor prihoda Pier Leone Ghezzi (1674.-1755.), koji je upoznao karikaturu baš preko

---

¹ Dulibić, 2009: 10

² Dulibić, 2009: 9. Navedena definicija temelji se na *Columbia Encyclopedia*, Columbia University Press, 1933. i *Dictionary of Art*, sv. 5., Grove, New York, 1966: 775.

³ usporedi Dulibić, 2009: 47.

⁴ Dulibić primjećuje kako je simptomatično da se podatak o izumitelju karikature u suvremenom smislu propušta spomenuti u mnogim poznatim pregledima povijesti umjetnosti poput Jansona, Gombricha ili Gardnera. To između ostalog, podupire tezu o općoj marginalizaciji karikature kao likovne vrste.

⁵ Dulibić 2009: 47

Berninija. Tijekom 17. stoljeća karikatura je bila isključivo talijanski žanr, s iznimkom Francuza Raymonda la Fagea (1656-1690.), koji je također bio sljedbenik Carraccijevih. Nakon Italije i Francuske, ideja karikature do 18. st. stigla je i do Velike Britanije i postala poznata diljem Europe.⁶

Povijest karikature kao likovne vrste vezana je uz razvoj tehničkih promjena u povijesti tiska. Od samih početaka, karikature izrađene u tehnikama crteža bile su umnožavane raznim grafičkim tehnikama. Preokret u povijesti karikature označio je Senefelderov izum litografije (1796. godine, te usavršavan tijekom 19. st.) koji podrazumijeva postupak otiskivanja s kamene ploče na koju je urezan crtež. Ta je metoda omogućavala veći broj otisaka te je vrlo brzo našla svoju primjenu u Europi i Americi. Pojava fotomehaničkog procesa krajem 19. st. omogućila je kvalitetno reproduciranje crteža i fotografija u tisku te je gotovo u potpunosti istisnula litografiju. Usavršavanje tiskarskih tehnika te niska cijena tiskarskih postupaka, pridonijela je većoj dostupnosti ilustriranih tiskovina najširim društvenim slojevima. Takav razvoj omogućio je učestalo sudjelovanje umjetnika u tiskovinama. Od 1904. godine počela se upotrebljavati ofsetna tehnika, koja je pridonijela poboljšanju kvalitete tiska, fotografija i ilustracija. Zahvaljujući razvoju tehničkih inovacija, karikatura je postajala sve popularnijim oblikom likovnog izražavanja, posebice početkom 20. stoljeća sa sve većim nakladama dnevnog i periodičnog tiska.⁷

Karikatura u drugoj polovici 20. stoljeća postupno gubi popularnost jer ju je prvo na području tiska potisnuo strip, a zatim elektronički mediji koji su je istisnuli gotovo do njezina nestanka. Unatoč svemu, karikatura ipak opstaje koegzistirajući paralelno uz druge medije, potvrđujući svoju atraktivnost i zanimljivost. Jednako tako, ona se stapa s ostalim granama umjetnosti gdje je humor postao način izražavanja djela suvremenih umjetnika u kojima su prisutni elementi satire i ironije.

---

⁶ usporedi Dulibić 2009: 48-49.

⁷ usporedi Dulibić 2009: 43-44.

1. POVIJEST KARIKATURE U HRVATSKOJ

Na našim je prostorima karikatura kao likovna vrsta bila dugo gotovo nepoznat oblik izražavanja. Jedan od uzroka kasne pojave karikature u Hrvatskoj je, kao i u drugim dijelovima tadašnje Austrougarske Monarhije, oštra cenzura i teško dobivanje dozvola za tehničku opremu kojom bi se karikature umnožavale.⁸

Frano Dulibić u svom bavljenju područjem karikature identificira nekoliko razdoblja vezanih uz karikaturu na području Hrvatske. U prvom razdoblju, koje traje od 1846. do 1900. godine, pojavljuju se prve karikature, uglavnom političke tematike, u humorističnim časopisima, poglavito vezanim uz časopise Hrvatske stranke prava. Drugo, kratko, razdoblje (1901.-1905.) je prijelazno. U njemu se pojavljuju karikaturisti i časopisi koji su u znatnoj mjeri podigli standard likovne kvalitete karikature i ilustracije u odnosu na prethodno razdoblje. Na kvalitetu karikature utjecalo je i njezino prenošenje iz njemačkih ili austrijskih časopisa. Treće tzv. "zlatno" razdoblje traje od 1906. do 1940. godine te je započelo objavljivanjem najutjecajnijeg humorističnog lista *Koprive* u Zagrebu, a dovršeno je njegovim gašenjem početkom Drugoga svjetskog rata. U istom razdoblju u Splitu djeluje splitski krug karikaturista orijentiran na portretnu karikaturu kroz humoristički list *Duje Balavac* (1908.-1923.).

Razdoblje Drugoga svjetskog rata obilježava pad kvalitete i produkcije karikatura te ideološka obojenost. Ratno razdoblje ne pogoduje karikaturi, a kada je karikatura upregnuta u svrhu političke propagande često ne doseže razinu uobičajene kvalitetne produkcije. Nakon Drugoga svjetskog rata izlazi humoristični list *Kerempuh* (1945.-1958; 1974.-1976.) koji je bio izrazito orijentiran na propagiranje stavova tadašnje političke elite te je svaki broj lista morao prije tiska biti odobren. Od prvog godišta pojavljuju se imena karikaturista među kojima će neki od njih obilježiti čitavu drugu polovicu dvadesetog stoljeća, primjerice Oto Reisinger i Ico Voljevica. Uz njih će znatan trag u *Kerempuhu*, kao i u drugim časopisima, ostaviti Ivo Režek, Alfred Pal, Walter Neugebauer, Živko Haramija, Vlado Kristl, Ivica Kušanić i Borivoj Dovniković. U *Kerempuhu* većina suradnika ne dolazi s akademije, kao što je to bilo prije Drugoga svjetskog rata, te mnogi nemaju likovne naobrazbe. Suradnici *Kerempuha* koji

---

⁸ Dulibić navodi kako su se humoristični časopisi počeli pojavljivati kada su za to sazreli uvjeti koji su uključivali veći postotak pismenog stanovništva, odnos onih koji su čitali tisak na hrvatskom i njemačkom jeziku te kvaliteta i broj tiskara u Hrvatskoj u vrijeme kada je počela slabjeti cenzura. Usporedi Dulibić 2009: 98.

stasaju u likovne umjetnike visokog renomea su Vlado Kristl, Miljenko Stančić i Zlatko Bourek. Oni su bili posvećeni likovnom stvaralaštvu u drugim tehnikama te su se usput bavili karikaturom tijekom kraćeg razdoblja. Satirički časopis *Kerempuh* značajan je i zbog toga što je iz njegove redakcije na čelu s direktorom i urednikom Fadilom Hadžićem i Walterom Neugebauerom nastalo poduzeće za proizvodnju animiranih filmova (*Duga film*, 1952.), gdje se počela okupljati jezgra buduće skupine autora koji su tijekom šezdesetih godina dospjeli u vrh svjetske animacije, te postali poznati kao *Zagrebačka škola crtanog filma*. Ono što su značile *Koprive* i *Duje Balavac*, časopisi između dva svjetska rata, to je pokušao zagrebački *Kerempuh* i splitski *Pomet* koji je bio podlistak dnevnika *Slobodne Dalmacije*.

Zagrebački časopis *Paradoks* (1966.-1968.) njegovao je u najvećoj mjeri karikaturu bez riječi, a u likovnom izrazu težili su višim standardima od tadašnje produkcije. Kao suradnici isticali su se Nedeljko Dragić, Mladen Bašić, Ivan Pahernik i Ivan Haramija. Tijekom druge polovice dvadesetog stoljeća humorističko-satirički listovi su pokretani, ali uvijek s kratkotrajnim djelovanjem (*Grabancijaš*, Varaždin 1967.-1970.). Nakon što se nekoliko mladih imena okupilo oko humorističkih priloga splitskog dnevnika *Slobodna Dalmacija*, 1979. godine pokrenut je *Berekin* u kojem su među ostalima surađivali Tonči Kerum i Dubravko Mataković. List je uz poteškoće i povremene prekide tiskan do 2002. godine. U *Kerempuhu*, koji je nakon dužeg neizlaženja tiskan između 1974. i 1976., uz ostale surađivali su Mojmir Mihatov, Joško Marušić, i Srećko Puntarić.

Nakon gašenja *Kerempuha* 1976. godine u Bjelovaru je pokrenut *Čvorak* koji je u prvoj fazi tiskan do 1977. a nakon duže stanke od 1992. do 1996. ima lokalni karakter. Jedan od posljednjih pokušaja bio je humoristički list *Žalac*, pretežito orijentiran na političku karikaturu, a čiji je urednik Pajo Kanižaj osiguravao kvalitetu karikatura biranim suradnicima (Srećko Puntrarić, Krešimir Skorzet, Davor Štambuk).

Najnovija povijesna faza karikature u Hrvatskoj počinje nastankom slobodne i neovisne Republike Hrvatske 1991. godine, jer su se od tada uvjeti u izdavaštvu znatno izmijenili. Dok je sloboda izražavanja porasla, kvaliteta svih medija, a posebice tiskanih izdanja je padala, dok je u posljednje vrijeme osjetan i pad naklada. Trend sve manjeg zanimanja novina i časopisa za karikaturu koji je započeo osamdesetih godina dvadesetog stoljeća, nastavio se kroz posljednjih dvadeset godina do danas. U drugoj polovici 20. stoljeća dolazi do pada broja humorističkih časopisa, no dnevni je tisak taj nedostatak donekle nadomještao. Među

dnevnim tiskom, posebno kvalitetan crtež u karikaturi i ilustraciji najduže je njegovao *Vjesnik* (Oto Reisinger, Mojmir Mihatova, Ivana Šarića, Joško Marušić i dr.).

Oto Reisinger, Ico Voljevica i Srećko Puntarić kroz svoje likove (Pero, Grga i Felix) tematiziraju obitelj kao društveni nukleus koji na najbolji način odražava stanje u društvu. Ovoj grupaciji pripada i Nikola Plečko; Nik Titanik sa svojim likom Štefice koji se prvi nametnuo objavljivanju karikature putem internetskog medija. Erotskoj karikaturi posvetili su se Davor Štambuk i Zlatko Grgić, a u portretnoj karikaturi istaknuli su se Rudi Stipković, Branko Meštrović, Petar Pismestrović i Milan Lekić.⁹ Veliku ulogu u promoviranju karikature zasigurno pripada *Hrvatskom društvu karikaturista* (HDK) koje djeluje od 1984. godine.¹⁰ Društvo izdaje biltene i kataloge, potpomaže sudjelovanje svojih članova na relevantnim izložbama te svake godine organizira međunarodni festival koji u konačnici rezultira izložbom.

U ovom sažetom pregledu scene karikature istaknuto mjesto pripada i Jošku Marušiću, temi ovog rada.

2. MARGINALIZACIJA KARIKATURE

Proučavajući relevantnu literaturu vezanu uz ovu temu, uočila sam tri glavna razloga marginalizacije karikature. Prvi je vezan uz sadašnju eru elektronskih/masovnih medija. Naime, vrijeme velikih naklada tiska je prošlo te svjedočimo gašenju raznih tiskovina. Prisutnost humora u drugim oblicima kao što su primjerice humorističke serije, crtani filmovi ili reklame, mijenjanje prioriteta, kao i snažan imeprativ oglašivačkih kampanja istiskuje prostore koji su joj bili namijenjeni.

Drugi razlog je duboko uvriježeni stav o karikaturi kao o nečemu sporednom i manje bitnom. Fenomen marginalizacije karikature otvara pitanje tzv. elitne i masovne kulture, podjelu umjetnosti na onu vrijednu (elitnu) i popularnu (masovnu), odnosno visoku i nižu umjetnost. Ono što se smatra zabavnim i prolaznim, po tim kategorijama, implicira niski vrijednosni sud te podrazumijeva nešto što nije vrijedno dublje analize. Prema Dulibiću taj problem uočio je

---

⁹ Dulibić, katalog *Humor hrvatskih karikaturista*, 2011.

¹⁰ izvor: <http://www.hdk.hr/povijest.htm>, zadnji put posjećeno: 22.3.2014.

Anđelko Uvodić 1911. godine, a kasnije u studiji *Autorski strip zagrebačke škole* 1975. godine upozorila je i Vera Horvat Pintarić. Istaknula je da je pogrešno ocjenjivati djela koja pripadaju masovnoj kulturi mjerilima tzv. elitne kulture.¹¹

Prema Zvonku Makoviću uočavaju se dvije vrste „niže“ umjetnosti: popularna (popular art) i narodna (folk art) isključene iz elitne umjetnosti. Svaka ima svoj jezik i publiku, a treba ih se promatrati i istodobno i zasebno te u dijalektičnom odnosu. Već je Cesareu Ripi na prijelazu iz 16. u 17. stoljeće bilo jasno da treba razlikovati visoku od popularne umjetnosti. Ono što je nedostatak u jednoj, može lako biti prednost u drugoj. Sukladno tome, proizlazi da popularna umjetnost nikada nije sebi postavljala cilj da rješava i iznalazi nove zakone u umjetnosti, nova pravila gledanja i razumijevanja.¹²

Stvaranje vrijednosnih sudova, koji su oštro razdvajali popularnu i visoku umjetnost ne rukovodeći se pritom likovnim svojstvima djela, nego tehnikom i brojem otisaka, dovodi nas do trećeg razloga koji proizlazi iz prije navedenog, a odnosi se na sustavno zanemarivanje karikature kao medija i kao istraživačke teme. Tome u prilog ide i činjenica da su opusi karikatura pojedinih likovnih umjetnika unutar njihovog cjelokupnog djelovanja nerijetko zanemareni na retrospektivama i u monografijama, a oni koji su se isključivo posvetili karikaturi i ilustraciji često nisu uvršteni niti u enciklopedijama. Podaci o većini naših najboljih karikaturista su malobrojni, a čest je slučaj nedostatka i najosnovnijih biografskih podataka, dok su radovi najčešće izgubljeni.¹³ Jednako tako, unatoč iznimkama vještih karikaturista, prevladava svojevrsan amaterizam bavljenja s karikaturom u smislu da se pod što jednostavnijim (nerijetko i lošim crtežima) stvaraju osrednje karikature koje potom nisu svojom kvalitetom zanimljive istraživačima.

Proučavanjem karikature može se rekonstruirati određeno razdoblje, duh vremena, tadašnje preokupacije i aktualnosti te povijest svakodnevice. Crteži karikaturista bilježili su i dokumentirali reakcije običnoga puka na političke odluke, razne promjene u društvu, ponašanje pojedinaca, lokalnih zbivanja kao i globalnih problema. Karikatura je oduvijek u humorističnim časopisima, kao i drugim tiskovinama, poentirala aktualna pitanja u društvu kroz ironiju i humor. Davala je duhovit, ali i analitički komentar svih segmenata ljudske

---

¹¹ Dulibić 2009: 38/69

¹² Maković 1981:36, usporedi Dulibić 2009: 38.

¹³ usporedi Dulibić 2009: 69.

djelatnosti, od politike, religije, međuljudskih odnosa, tehnoloških noviteta, kulture, pa sve do individualnih pitanja i preokupacija. Prije ere novih medija predstavljala je vrlo važan segment popularne kulture. Kao i kroz povijest, njezina je uloga iznijeti problem ili komentar u njenoj biti, potpuno ogoljen i svima razumljiv. Prednost karikature je da svojom angažiranom vizualnošću i jednostavnošću prikaza razotkrije i poentira, prokaže i potvrdi.

Karikatura nerijetko otkriva pojedine društvene, socijalne ili političke anomalije. Unatoč njezinoj sveprisutnosti, složenosti te raznolikosti čest je slučaj njezinog zanemarivanja te marginalizacije unutar znanstvenog i istraživačkog diskursa. Unatoč svemu, ona uz znatno umanjeni značaj preživljava i danas. Upravo karikatura predstavlja jedan vid ilustracije društvenih negativnosti na najpregnantniji i širokim masama najprihvatljiviji način. Kao crtačko-intelektuana disciplina sažima i poručuje srž tematike često bolje nego novinski članak, a njena provokacija i kontroverznost ponekad doseže vrhunce globalnih razmjera.¹⁴

Na području Hrvatske, karikatura je prolazila specifični razvoj tijekom kojeg se može identificirati nekoliko razdoblja, njihovih istaknutih protagonista i tiskovina u okviru kojih su djelovali. U novije vrijeme istaknuto mjesto na hrvatskoj sceni karikature pripada kontinuiranom stvaralaštvu Joška Marušića, arhitekta, animatora, redatelja i, ponajprije, karikaturista. Premda su njegove karikature široko zastupljene u različitim tiskovinama i medijima, teza marginalizacije karikature potvrđuje se i u činjenici da opus ovog autora još uvijek nije sustavno obrađen. Napisi o stvaralaštvu Joška Marušića uglavnom su informativnog karaktera novinarskog tipa. Odnose se na izložbe ili dodjele nagrade te predstavljanje i recepciju animiranih filmova i knjiga te intervjuje ili izjave samog autora. U stručnoj literaturi zastupljen je u povijesnim pregledima djelovanja karikaturista novijeg razdoblja bez dubljih analiza. Većim je dijelom zastupljeno njegovo stvaralaštvo vezano uz područje animacije.

---

¹⁴ Možda je najbolji primjer tzv. slučaj *Jyllands-Posten Muhammad cartoons controversy* poznat i pod nazivom *Muhammad cartoons crisis* koji je izazvao masovne reakcije. Naime, danske su novine *Jyllands-Posten* 2005. godine objavile seriju od 12 karikatura danskih profesionalnih karikaturista koje su u svom sadržaju prikazivale lik Muhameda osvrćući se, svaka na svoj način, na kritiku islamske samocenzure. Pitanja slobode prikaza i izražavanja kao i zadiranja u načela religija i vjera potaknula je pravu buru reakcija čije posljedice ne prestaju niti danas, od protesta do krvavih demonstracija.

Izvor: http://en.wikipedia.org/wiki/JyllandsPosten_Muhammad_cartoons_controversy, zadnji put posjećeno: 23.3.2014.

Marušićev prepoznatljiv i originalni likovni jezik, kao i aktualnost naracije u karikaturi, zaslužuju cjelokupnu analizu. Sustavno obrađivanje ovog autora pridonijelo bi boljem sagledavanju njegovog bogatog opusa u cjelini, kao i razumijevanju fenomena karikature u Hrvatskoj. Utoliko ovaj rad koji se bavi karikaturom Joška Marušića predstavlja poticaj sustavnijoj obradi zanemarenog istraživačkog područja – karikature.

3. ISTRAŽIVANJE MARUŠIĆEVA OPUSA KARIKATURA

Ovaj rad temelji se na istraživanju arhivskih izvora, javnih glasila, relevantne i dostupne literature, te na intervjuu s Joškom Marušićem.¹⁵ Karikature za tisak razlikuju se tematski, kao i u prezentaciji teme, ovisno o tome jesu li namijenjene dnevnom tisku, tjednicima ili mjesečnicima. Tiskovine unutar kojih sam analizirala kolumne karikature¹⁶ Joška Marušića su: *Polet*, *Danas*, *Vjesnik*, *Vijenac*, *Slobodna* i *Nedjeljna Dalmacija*.¹⁷ Raznolikost tiskovina u kojima se pojavljuju – od političkih i kulturnih te dnevnih i mjesečnih – otvara mogućnost analize potražnje medija i javnosti za Marušićevom karikaturom.¹⁸ Odabrala sam ih zbog njihove različite periodičnosti gdje sam zahvatila dnevni, tjedni i mjesečni te podliste tiskovina.¹⁹ Drugi razlog je sama forma kolumni karikatura, dok je treći kontinuiranost objavljivanja iz kojeg se može pratiti samo autorovo eksperimentiranje te u konačnici i formiranje izraza na području karikature. U analiziranim tiskovinama Marušić u svakoj ima vlastiti smještaj za svoju karikaturu. U *Poletu* se tako izmjenjuju *Politički strip*, *Komentar (politički)*, *Prostoručni Polet* i *Strip s predoumišljajem*. U časopisu *Danas* *Danas jesmo sutra nismo*, *Nedjeljnoj Dalmaciji* *Crno na bijelo*, *Slobodnoj Dalmaciji* *Pijuni & Pješaci*, u

---

¹⁵ Nužnost intervjuiranja Joška Marušića proizlazi iz činjenice nedostatka literature i potrebe sustavnije obrade njegovog opusa. Cjeloviti intervju je priložen u prilogu ovog diplomskog rada, a napravljen je: 27. ožujka 2014.

¹⁶ Izraz „kolumna karikatura“ koristim u značenju stalne rubrike karikatura koju Marušić u pojedinim tiskovinama objavljuje.

¹⁷ Istraživanje je obuhvatilo analizu materijala prikupljenu u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu.

¹⁸ U analizi Marušićevih karikatura u ovim tiskovinama nisam ulazila u sam sadržaj, razvoj, problematiku gašenja ili digitalizacije odabranih tiskovina. Ovakav pristup u istraživanju ove teme, zahtijevao bi dublju analizu medija kroz koju bi bilo moguće, između ostalog, pratiti odnos spram karikature koji će postupno dovesti do njezinog sadašnjeg zanemarivanja. Za potrebe diplomskog rada analiza je isključivo usredotočena na okvir Marušićeva stvaralačkog djelovanja na području karikature kako bi se dobio uvid u kontinuitet specifičnog izraza ovog autora.

¹⁹ Ponekad sam nailazila na neredovitost u izlaženju pojedinih tiskovina, ali to nije bitno utjecalo na samu suštinu ovog istraživanja.

Vjesnikovom podlisku *Sedam dana* *Kratkouzlazni naglasak* te *Vijencu* i na točku. U analizi prikupljenog materijala odabranih tiskovina zahvaćene su sve njegove kolumne, one naznačene kao strip, karikatura ili komentar, zbog sveobuhvatnijeg uvida u tematiku. Naglasak je ipak stavljen na one koje se odnose isključivo na karikaturu. Analizu sam usmjerila na vlastiti odabir reprezentativnih primjera (u skladu s temom) ne ograničavajući se striktno na kronologiju.²⁰

4. ŽIVOTOPIS JOŠKA MARUŠIĆA

Joško Marušić rodio se 27. ožujka 1952. godine u Splitu gdje je završio Klasičnu gimnaziju.²¹ Godine 1975. diplomirao je na Arhitektonskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu te je za vrijeme studija dobio Rektorovu nagradu. Prvu karikaturu objavljuje u podlisku *Slobodne Dalmacije Pomet* u novogodišnjem broju 1969./1970. godine. Profesionalnu karijeru započinje objavljivanjem karikatura i ilustracija u *Studentskom listu* 1974. godine, a prvi medijski uspjeh postiže iste godine u okviru emisije *Televizije Zagreb Zdravo mladi*, kada osvaja prvu nagradu za karikaturu. Svoju karikaturu izlaže u organizaciji Galerije studentskog centra u jesen 1975. godine. Jedan je od istaknutih stvaralaca *Zagrebačke škole animacije* te je za svoje filmove dobio brojne nagrade na svjetskim festivalima animacije.

Na *Televiziji Zagreb* uređivao je emisije o filmu i medijima pod naslovom *Obojena svjetlost* u razdoblju od 1982 do 1989. godine. Uz navedeno, piše scenarije i režira brojne emisije u dokumentarnom, obrazovnom i dječjem programu. Po vlastitom scenariju 1982. godine režira igrani film *Dječak sa Sutle* po romanu Milivoja Matošeca. Od 1987. do 1989. te od 1995. do 1998. godine djeluje kao umjetnički direktor i producent *Studija za animirani film* u *Zagreb filmu*. Potaknuo je nekoliko televizijskih serijskih produkcija poput serije crtanih filmova Ivice Šegvića *Nogalo*, a realizirao je i TV-spotove, seminare, predavanja i radionice crtanoga filma te bio članom mnogih filmskih žirija. Osnivač je brojnih crtanofilmskih škola i gostujući profesor na nekoliko europskih učilišta (Eksjo Švedska, Royal College of Art London,

---

²⁰ Analiza je obuhvatila reprezentativni uzorak dobiven na temelju pregleda odabranih tiskovina. Pregledano je prosječno 15 godišta od svake tiskovine. Vremenski raspon zahvaća same početke pojavljivanja Marušićevih kolumni i završava s recentnim karikaturama.

²¹ Biografski podaci te podaci vezani uz djelovanje i karijeru Joška Marušića dopunjeni su razgovorom i njegovom biografijom koju mi je autor sam ustupio.

Akademija likovnih umjetnosti u Pragu, Akademija u Krakowu itd.). S Dušanom Vukotićem koautor je koncepta i sinopsisa za TV seriju *Barba Luka* te s istim autorom pokretač serije *Mali leteći medvjedi*. Godine 1995. sa suradnicima u Zagrebu producira TV seriju za djecu *Z'animaux* za švicarsku televiziju. U periodu od 1988. do 1990. predavao je animaciju kao fakultativni predmet na Školi za primijenjenu umjetnost i dizajn. Autor je animiranih sekvenci s likom Eurocata (Maxi Cat Zlatka Grgića) za prijenos Eurosonga iz Zagreba 1990. godine, kao i animirane špice televizijske emisije *Pola ure kulture*. Godine 1996. radi naručeni crtani film koji tadašnji predsjednik države Franjo Tuđman nosi u New York kao poklon Ujedinjenim narodima u prigodi 50. obljetnice te organizacije. U razdoblju od 1993. do 1998. godine bio je i predsjednik *Hrvatske zajednice samostalnih umjetnika*. Godine 1992. do 1998. godine bio je umjetnički direktor *Svjetskog festivala animiranog filma u Zagrebu (ANIMAFESTA)*, a od 2000. do 2007. godine predsjednik je vijeća *Svjetskog festivala animiranih filmova u Zagrebu*. Autor je stalnog postava *Zagrebačka škola animacije* u Muzeju grada Zagreba, kao i dokumentarnog filma *40 godina u 40 minuta* koji se prikazuje posjetiteljima muzeja.

Osmislio je program četverogodišnjeg (danas u bolonjskom sustavu petogodišnjeg, 3+2, preddiplomskog i diplomskog) studija animacije kao samostalnog Odsjeka na Akademiji likovnih umjetnosti u Zagrebu čiji je i prvi pročelnik (danas Odsjek za animirani film i nove medije). U statusu redovitog profesora predaje na Odsjeku nekoliko teoretskih predmeta i radi kao mentor studentima na završnim radovima BA stupnja i na diplomskim radovima MA stupnja. Voditelj je prvog doktorskog znanstveno-umjetničkog projekta Akademija likovnih umjetnosti. U akademskoj godini 2002./2003. bio je Prodekan za upravu Akademije, a od akademske godine 2003./2004. je u dvogodišnjem akademskom razdoblju Prodekan za međunarodne odnose i međusveučilišnu suradnju. Od 2011. do 2013. godine je predstojnik Katedre za animirani film i nove medije na Akademiji likovnih umjetnosti.

Bio je član strip-grupe *Novi kvadrat* u okviru koje je sudjelovao na mnogim izložbama te je imao i tri samostalne izložbe slika: 1992. godine u galeriji KIC-a (*Mravlja kiselina*), 1997. godine u galeriji D (*Noć prije porinuća*) te 2004. godine u galeriji Stančić (*Nijemo kolo*).

Njegove kolumne karikatura otisnute su u *Studentskom listu* (*Što bi se dogodilo...*), *Omladinskom listu*, *Večernjem listu* (*Homo numerus*), *Vjesniku* (*Kratkouzlazni naglasak*), *Poletu*, *Nedjeljnoj Dalmaciji* (*Crno na bijelo*), *Danasu* (*Danas jesmo sutra nismo*), *Slobodnoj Dalmaciji* (*Fala bogu i Pijuni i pješaci*), *Bebama*, *Smibu*, *Vijencu* (*i na točku*). Uz kolumne

karikatura javlja se i kao autor kolumni tekstova: *Pretjecanje u leru (Autoshop)* i *Najbolje godine našeg života (Nedjeljna Dalmacija)*. Piše teoretske tekstove i članke o animaciji u časopisima *Hrvatski filmski ljetopis* i *Vijenac*. Njegovi tekstovi iz povijesti i o teoriji animacije tiskani su u nekoliko zbornika i knjiga.

Autor je knjige karikatura *Koze, vuci i magarci* („Centar društvenih djelatnosti“, 1981. godine), literarno-esejističke biografske knjige *Pedeset valjanih razloga da djeca grizu nokte* („Ceres“, 2000. godine), literarno-povijesno-ilustriranog djela *Istinita priča o Hrvatima/ CROATS-the true Story* („Naklada Slap“), stručno-esejističke knjige *Alkemija animiranoga filma* („Meandarmedia“, 2002. godine) te poeme *Grgur iz Nina* iz 2005. godine („Jesenski i Turk“).

Dobitnik je nagrade *Sedam sekretara SKOJ-a* za stvaralaštvo mladih te druge nagrade na natječaju za karikaturu *Pjer* 1989. godine. Bavio se i ilustracijom slikovnica i školskih udžbenika te je dvostruki dobitnik nagrada za ilustracije u tom žanru *Grigor Vitez* i *Ivana Brlić Mažuranić* te savezne nagrade *Mlado pokoljenje*. Dobitnik je *Nagrade grada Zagreba* za 1996. godinu te je nositelj najvećeg državnog odlikovanja za kulturu *Red Danice s likom Marka Marulića*. Godine 2004. na *Danima smiha* u Blatu na Korčuli dobiva godišnju nagradu za karikaturu *Zlatna kost*, dok je na međunarodnom filmskom festivalu u Neumu 2007. godine dobio nagradu za sveukupan doprinos razvoju animacije. Dva njegova crteža dio su skupne izložbe *Contemporary Croatian Drawing* koja tijekom 2005. i 2006. godine u organizaciji Ministarstva kulture predstavljala 60 najboljih hrvatskih crtača nizom izložbi po svijetu. U centru Pompidou 28. listopada 2012. godine u Parizu održana je retrospektiva njegovih filmova u okviru kulturnog predstavljanja Hrvatske u Francuskoj.

Profesionalno se bavi stripom, karikaturom, ilustracijom, produkcijom i TV-autorstvom, teorijom animacije te autorskim animiranim filmom.²² Član je Društva Hrvatskih filmskih redatelja i Hrvatskog društva karikaturista. Živi i radi u Zagrebu.

---

²² Iako tema diplomskog rada nije usmjerena na Marušićevo stvaralaštvo na području animacije, smatram kako je važno navesti filmografiju koja je sastavni i važan dio njegova djelovanja pa samim time i biografije te ju donosim u prilogu ovog rada.

4.1. KONTEKST DJELOVANJA

Profesija karikaturist može se podijeliti na karikaturiste amatere, karikaturiste iz drugih profesija, odnosno bez formalnog akademskog obrazovanja te one koji su akademski obrazovani slikari i kipari, a njihovi dijelovi opusa se odnose na karikaturu.²³ Joško Marušić, s obzirom na njegovo formalno obrazovanje, pripada drugoj grupi podjele. Iako arhitekt po obrazovanju, profesionalno se formira na području karikature još za vrijeme fakulteta gdje je, kako kaže, započeo crtati ljude na marginama planova i nacрта te je u konačnici upravo ta margina s rubova velikih kartona prerasla u uspješnu karijeru i profesiju.²⁴ Arhitektura u velikoj mjeri uči i razvija sposobnost komponiranja proporcijских odnosa koji su na području karikature važni.²⁵ Poznavanje stvarnih prostornih i proporcijских odnosa bitno je za stvaranje odmaka od tih proporcija. Vještina pretjeranosti sastoji se u tome što ona mora posjedovati stanovitu mjeru koja se, ma kako karikaturalna ona bila, tako doživljava upravo savršeno pogodnom.

Joško Marušić stasa u vremenima poslijeratne generacije, dokumentirajući razdoblje u kojemu je društvo nastojalo pronaći svoj identitet. Potom bilježi smjenu političkih ideologija i sistema, od pada komunizma, preko konstituiranja nove hrvatske države, do europskih definiranja političkih identiteta. Prati, obilježava i stvara političku karikaturu bilježeći svojom oštricom obilježja vremena u kojem živimo. Tijekom djelovanja istaknuta politička, društvena i ostala zbivanja na našim prostorima, dobila su svoju humorističnu refleksiju u karikaturi odražavajući kontekst vremena u kojem nastaje. Prema Marušićevim riječima: „Šaleći se, zezajući, zadirkujući, nastojim rušiti tabue, pomicati stautuse quo, voditi tisuće malih ratova i ratića. To je opasna igra ako nemaš osjećaja za granicu. Moram igrati na rubu, uvijek koraknuti malo više, ali - nikad zloupotrebljavati!“²⁶

---

²³ Dulibić 2009: 24- 25

²⁴ Intervju *Svi Marušićevi ljudi* novinski isječak iz 1983. godine, izvor: Arhiv za likovne umjetnosti HAZU.

²⁵ usporedi: katalog retrospektivne izložbe Oto Reisinger 2-28. rujna 2008. Galerija Klovićevi dvori. Jedan od naših najvećih karikaturista Oto Reisinger bio je također arhitekt po formalnom obrazovanju.

²⁶ Intervju *Svi Marušićevi ljudi*, novinski isječak iz 1983. godine, izvor: Arhiv za likovne umjetnosti HAZU.

5. MARUŠIĆ I TISKOVINE

Stvaranje vrijednosnih sudova o karikaturi razlikuje se od vrednovanja artefakata visoke umjetnosti. Primjerice, Walter Benjamin u svom eseju *Umjetničko djelo u doba svoje tehničke reproduktivnosti* kaže kako svaki original zrači autentičnošću, odnosno sadrži onaj neponovljivi kvalitet ovdje i sada te tako posjeduje auru. Aura je na neki način zaštitni znak originalnosti i ona nestaje onog časa kada se original počne reproducirati. Reprodukcijska nagrizava auru autentičnosti jer obezvređuje ovdje i sada originala.²⁷ To se međutim ne može primijeniti na karikaturu koja po sebi podrazumijeva umnažanje i reproduciranje kao što to potvrđuje karikatura Joška Marušića. Svojim redovitim pojavljivanjem i izuzetnom dosljednošću objavljivanja u novinskim kolumnama karikatura on je prepoznatljiv potvrđujući svoju originalnost i profesionalnost. Kontinuirano objavljivanje ne umanjuje kvalitetu njegovih karikatura, već upravo suprotno; pokazuje široko zahvaćanje tema kao i njihovu izvedbu.

Karikatura Joška Marušića pripada tzv. standardnoj komentatorskoj novinskoj karikaturi. Ona se nalazi u dnevnim kao i periodičnim tiskovinama unutar svoje rubrike putem koje Marušić preuzima ulogu aktivnog dokumentarista dnevnih događaja. Nadalje, njegova karikatura pripada definicijskom okviru političke karikature. Razumijevanje Marušićevih karikatura u tom smislu zahtijeva određenu upućenost u kontekst prikazanog prizora te podrazumijeva angažirano gledanje. Marušićev interaktivan pogled na svijet, kao i pronicavo rasuđivanje kroz karikaturu, poprima zadatak raskrinkavanja stvarnog stanja u kojemu se ostvaruje aktivni dijalog s publikom.

Kolumne Marušićevih likovnih osvrtâ karakterizira raznovrsnost samih formi u smislu prostora predviđenog za njegov izraz, sadržaj kolumni s obzirom na karakter tiskovine, korištenje boje, preferiranje karikature bez ili sa tekstom, tematska usmjerenost na lokalnu sredinu ili onu globalnih razmjera itd. Raznolikost Marušićevih kolumni karikatura u odabranim tiskovinama ipak povezuje njegov prepoznatljiv likovni izraz (bilo da je riječ o samim počecima njegova djelovanja ili o formiranom stilu), dok ostale izvedbene stvari variraju s obzirom na časopis ili pak broj izlaženja.

---

²⁷ usporedi Benjamin 1986: 125-152.

Marušićeva rubrika predviđena za karikaturu u *Vijencu* naziva se *i na točku* aludirajući na sukus aktualnih događaja u prikazanoj karikaturi. Izvrtanjem uzrečice *točka na i*, Marušić sugerira drugačije viđenje aktualnog. Nadalje, kolumna karikatura naslova *Danas jesmo sutra nismo* upućuje na igru riječi s obzirom na naslov časopisa u kojemu izlazi te gotovo pozivajući crnohumornu opasku podvlači priliku da iskaže svoj komentar. Danas može biti ovako, a sutra će već biti drugačije, ako ćemo uopće biti tu. *Kratkouzlazni naglasak* pak svojim naslovom može podsjećati na samu formu kolumne karikature koja je postavljena vertikalno duž cijele stranice. Ovim naslovom Marušić upućuje na isticanje sloga u riječi jačinom i visinom glasa, odnosno na isticanje nečega što će ga dovoljno zaokupiti da to pretvori i naglasi u svoj likovni komentar i osvrt. S druge strane, *Crno na bijelo* je naslov koji aludira na nešto što je jasno izrečeno, a opet se istovremeno referirajući na karakter tiskovine i same kolumne karikature koja je monokromatska. Naslov kolumne karikature *Pijuni & Pješaci* označava dvostruko značenje te riječi referirajući se na lik iz šahovske igre te općenito na manipuliranu osobu, time gotovo ironično karakterizirajući *marušićevske ljude*. Naslov *Prostoručni Polet* se pak opet igrom riječi s obzirom na naslov tiskovine i tehniku crtanja odnosi na autorov vlastiti likovni komentar. Njegove karikature ostaju u domeni recentnosti i referentnosti, ali opet iznose autorov osvrt s jasnim stavom. Već se u samim naslovima kolumni karikatura daje naslutiti promišljenost i dosjetljivost autora u stvaranju vlastitih osvrta jednako kao i karakter prikazanog. Iako se u pojedinim kolumnama definira unutar žanra stripa (kako je naznačeno i u pojedinim naslovima), moramo uzeti u obzir neodvojivost te tanku granicu između karikature i stripa u Marušićevoj interpretaciji.²⁸

Smještaj predviđen za Marušićevu karikaturu u tiskovinama *Polet* i *Danas* nalazio se odmah na prvim stranicama. Naravno, mjesto karikature varira s obzirom na sadržaj i opseg broja, ali u spomenutim tiskovinama one su uvijek na prvim stranicama. U *Poletu*, kao i u *Danasu* Marušićeva karikatura zauzima cijelu stranicu (osim kada je riječ o *Komentarima političkom* u *Poletu* koji je smješten vodoravno uz donji rub stranice) te često nailazimo i na primjere u kojima se ona nastavlja i na zadnjim stranicama, uz opasku i strelicu koja upućuje na broj stranice na kojoj je nastavak.

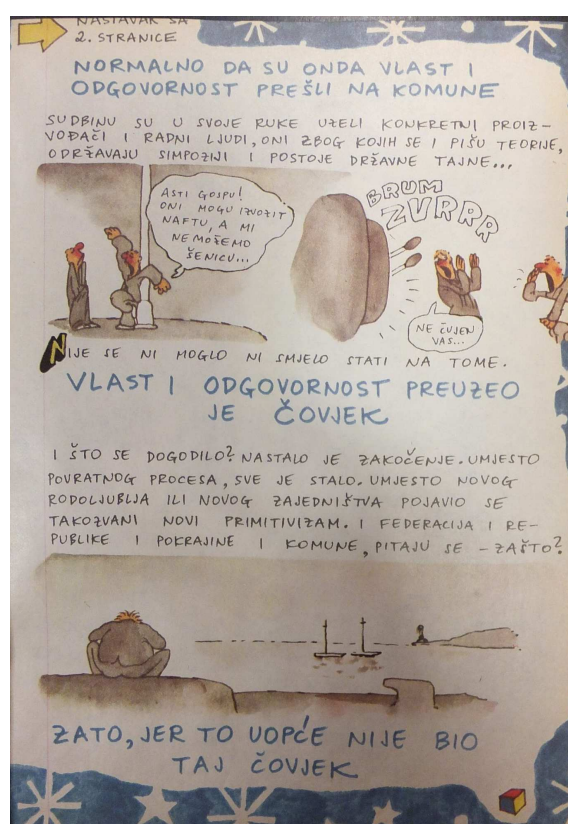
²⁸ Godine 1976. formira se strip grupa *Novi kvadrat* čija su jezgra bili bivši učenici Škole primijenjene umjetnosti i dizajna u Zagrebu: Igor Kordej, Krešimir Zimonić, Mirko Ilić, Radovan Devlić, Emir Mešić te njihovi kolege Ninoslav Kunc, Joško Marušić, Ivan Puljak i Krešimir Skozret. Okupljeni oko studentskog tiska *Polet*, *Studentski list*, *Mladost* te *Student* uvode u područje stripa niz grafičkih, tematskih i ikonografskih inovacija. Izvor: Hrvatska likovna enciklopedija 2005, svezak 5.

Mjesto predviđeno za Marušićeve karikature u *Nedjeljnoj Dalmaciji* kao i u *Vijencu* je na zadnjoj stranici te je ona horizontalno smještena uz donji rub stranice. U *Slobodnoj Dalmaciji* karikatura se nalazi najčešće na 10. ili 12. stranici u okviru temata pod nazivom *Mišljenja* te je smještena u formi uspravno postavljenog manjeg pravokutnika pri dnu stranice. U *Vjesniku* nalazi se na stranicama 4 ili 7 te je vertikalno postavljena ili uz rub ili sredinu stranice prateći cijelu vertikalnu listu.

Karikatura u *Danasu*, *Slobodnoj Dalmaciji* te *Vijencu* je uglavnom u boji, dok je u *Poletu*, *Vjesniku* te *Nedjeljnoj Dalmaciji* crno-bijela.

Slika 1.

Slika 2.

Slika 3.

Slika 4.

Slika 5.

Slika 6.

Slika 7.

Slika 8.

Joško Marušić ne stvara pod pseudonimom, već karikature potpisuje uvijek imenom i prezimenom uz naziv same rubrike ili pak smješta potpis uz rubove karikature. Svojim prepoznatljivim autorskim potpisom, Marušić gotovo da ironizira koji put oštrinu kritike prikazanog, pridajući joj notu blagosti u gotovo nemarnom potpisu ili pak u crvenom srcu ispod svog prezimena (*Vijenac*). Kao da poručuje „od srca mislim ono što je prikazano, bez zamjerki“. Beskompromisno, sumira te akcentira važne teme na način da ipak ostavi gledatelju/čitatelju prostora za svoje tumačenje i interpretaciju. U nekim kolumnama karikatura čak je uz naslov i potpis skicirao ili priložio svoju fotografiju (*Nedjeljna Dalmacija*), stavljajući tako svoj lik uz karikaturu te je time naglasio osobni likovni komentar i stav.

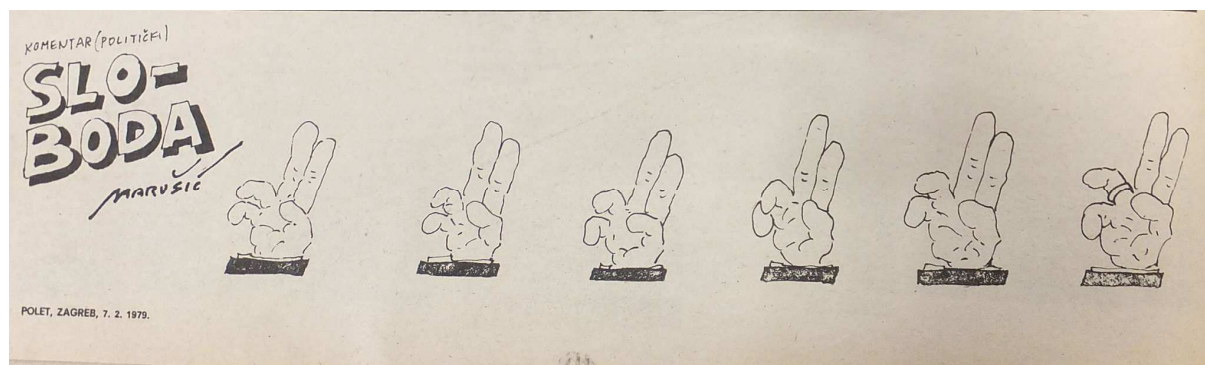
Karikatura danas preživljava gotovo poput krnjeg oblika, atavizma prijašnjeg vremena, zauzimajući mjesto uglavnom na zadnjim stranicama novina uz osnovne podatke o tiskovini. Rubrike predviđene za karikaturu posebno su označene, gotovo kako se ne bi miješale s *ozbiljnim* štivom, no ipak pozivaju čitatelja na duhoviti komentar i osvrt aktualnosti. Čitatelj joj prilazi nakon što je prošao sve važnije događaje tog dana. Tome u prilog idu i analizirane tiskovine u kojima nailazimo na primjere kolumni karikatura ranijih godina. One su zastupljene na prvim i preko cijele stranice tiskovine, dok su u današnjim tiskovinama gotovo u pravilu karikature na zadnjim stranicama lista što ide u prilog potvrdi postojanju fenomena marginalizacije karikature.

5.1. FORMIRANJE LIKOVNOG IZRAZA MARUŠIĆEVE KARIKATURE

Osebnost Marušićeve karikature, kako sam već ranije konstatirala, očituje se u njejoj prepoznatljivosti koju čini spoj više likovnih izraza u jedan zaseban. On varira s obzirom na kolumnu u kojoj je karikatura objavljena, s obzirom na period djelovanja te sam prostor koji je kolumni karikatura predodređen. Razvojni proces formiranja Marušićeva izraza lako se može pratiti od početaka njegova objavljivanja pa do danas, kada je njegov stil poprimio već vizualno uhodane forme. Ne odstupajući puno od početnog izraza Marušićev stil se postupno formira do njegove prepoznatljivosti.

U *Poletu (Komentar politički)* primjerice, njegov crtež je simplificiran te se temelji na osnovnim obrisnim linijama likova sumirajući često tekstualni komentar u vizualno. Upravo

se u *Poletu* najbolje može pratiti njegov razvoj u osmišljavanju *marušićevih čovječuljaka* u smislu da ipak vidimo razlike u prikazu njegovih likova. U ovoj je tiskovini kao i u kolumni *Crno na bijelo (Nedjeljna Dalmacija)* svoje komentare uglavnom temeljio na samom crtežu kao glavnom nosiocu ideje. Likovni izraz nije toliko raspisan te postaje stiliziraniji u smislu fokusiranja na samu bit crteža te se uklapa u formu novinskog crteža/komentara. Upravo se u *Poletu* vide začeci traženja i eksperimentiranja s mogućnostima crteža u okviru definicije karikature. *Polet* je nedvojbeno bio dobra platforma za oblikovanje Marušićevog likovnog izraza u karikaturi. Rubrike *Crno na bijelo (Nedjeljna Dalmacija)* i *Komentar politički (Polet)* najbližnje su po likovnom izrazu.

Slika 9.

U tjedniku *Danas (Danas jesmo sutra nismo)* je Marušićev likovni izraz već potpuno osnažen te ispunjava cijelu stranicu tiskovine. Crtež je u boji te pridonosi cjelokupnosti dojma. Mogli bismo reći da je upravo u *Danasu* definirao svoj likovni jezik usustavljajući ga do savršene prepoznatljivosti. Ovdje su *marušićevi ljudi* „normirani“ te korištenje teksta i njegovo postavljenje u suodnos sa crtežom vrlo jasno.

Povremeno primjerice u *Danasu*, a kasnije u *Slobodnoj Dalmaciji* i *Vijencu* Marušićev likovni izraz karikature podsjeća više na ilustraciju, nego na novinski crtež, poglavito kada je crtež u boji. Savladanost vještine u samom crtežu na nekim primjerima odskače od forme karikature, u smislu da taj prizor možemo zamisliti u nekom drugom mediju, poput animiranog filma ili već spomenute ilustracije.

Slika 10.

U tiskovinama *Vjesnik* (*Kratkouzlazni naglasak*), *Vijenac* (*i na točku*), *Slobodnoj Dalmaciji* (*Pijuni & Pješaci*) Joško Marušić čvrsto i sigurno primjenjuje svoj likovni izraz ne oscilirajući u kvaliteti. Kontinuirano objavljivanje u spomenutim tiskovinama pruža uvid u svojevrsan razvojni proces definiranja specifičnog stila, pristupa i izvedbe same karikature.

5.2. KARAKTERISTIKE LIKOVNOG IZRAZA, PROTAGONISTI I TEME

Karikatura se dijeli na *karikaturu u užem smislu*, koja se bavi pojedincem, i *karikaturu u širem smislu* (situacijska karikatura) koja je usredotočena na zajedničke karakteristike uže ili šire skupine ljudi. Temeljna podjela ujedno predstavlja i tipološku te tematsku podjelu (portretna i situacijska karikatura). Kod *portretne karikature* uočavaju se dva tipa: karikatura lica, odnosno poprsja i karikature čitave figure.

Razvijajući se od renesanse do sredine 19. stoljeća, *situacijska karikatura* dobila je svoje sadašnje značenje te podrazumijeva humoristički ili satirički prikaz ljudi, njihova izgleda, ponašanja i navika, kao i suvremenih događaja, sastavljena katkad od dvaju ili više crteža, najčešće s namjerom da izazove smijeh. S obzirom na tematski sadržaj dijeli se na *društveno angažiranu karikaturu* i *karikaturu svakodnevne*. Društveno angažirana karikatura želi duhovitim prikazom raskrinkati društvene (najčešće političke) negativnosti, izvrgnuti ruglu postupke odgovornih za događaje ili stanje u društvu i tako utjecati na javno mnijenje, odnosno potaknuti na promjene gdje je zabavni karakter samo sredstvo da se postigne cilj. Važno je naglasiti da je situacijska karikatura utjecala na razvitak drugih žanrova ili medija, primjerice na strip i crtani film.

Području društveno angažirane karikature pripada politička karikatura, karikatura ekonomskog ili socijalnog stanja društva ili pojedinca, karikatura određene društvene klase ili zanimanja, karikatura događaja vezanih uz kulturu (npr. postavljanje spomenika ili karikatura arhitekture) ili u novije vrijeme, ekološka karikatura.

Karikature svakodnevne, s druge strane, od sredine 19. stoljeća obraćaju se uglavnom srednjoj klasi ili siromašnijim slojevima s ciljem zabave gledaoca i čitaoca gdje se najčešće tematiziraju svakodnevne zgode obitelji, duhovite situacije temeljene na stereotipovima koje su često sadržajem vezane uz pojedina zanimanja. Unutar karikature svakodnevne susrećemo čitav niz podtema poput erotske karikature, sport u karikaturi ili medicina u karikaturi i sl.²⁹

Karikatura Joška Marušića je novinska karikatura stripovskog karaktera koja izlazi u tiskovinama kao popratni kometar aktualnih događaja te se definira u okvirima političke karikature. Prema gore navedenim definicijama karikatura Joška Marušića pripada karikaturi u širem smislu, odnosno situacijskoj, društveno angažiranoj političkoj karikaturi. Pojedine karikature bi se mogle pripisati i definicijskom okviru karikature svakodnevne, ali je pozadina njih uvijek angažirana, zahvaćajući ipak širi kontekst.

Poimajući karikaturu kao specifično područje s vlastitim zakonima i ekspresivnim mogućnostima, tj. kao kreativni odnos prema svijetu, Marušić karikaturi pristupa kao autonomnom izražajnom mediju. Razbija klasičnu strukturu karikature te unosi stripovski karakter u smislu samog vizualnog pristupa temi. U publikaciji koja je izašla 1981. godine pod naslovom *Koze, vuci i magarci* s predgovorom Fadila Hadžića, već je tada opisana kao

---

²⁹ usporedi Dulibić 2009: 11-16.

„karikatura koja je duboko politizirana, a nije u toj političkoj namjeri - nametljiva. Naprotiv, vještina njegova crtanog govora jest u tome da najangažiraniji motivi imaju ležernost bezazlenog vica, a ispod te *janjeće naivnosti* krije se karikaturist britkog oka i jezika.“³⁰

U recentnijim novinskim tiskovinama (*Vijenac*, *Slobodna Dalmacija*, *Nedjeljna Dalmacija*) uglavnom u horizontalno postavljenom prostoru za karikaturu tako nailazimo na jedinstveni, kao i na više manjih odvojenih kadrova u nizu prizora koji uvijek pripovijedaju neku priču. Izraziti osjećaj za kadar daje naslutiti potpunu vještinu ovladavanjem ovim medijem. Crtež je pretežito u boji poprimajući više karakter ilustracije negoli same karikature (ali, to pretežito ovisi o samom dizajnu tiskovine). Upravo Marušićeva neodvojivost od drugih medija u kojima stvara, poput animiranog filma ili pak ilustracija za knjige, ogleda se i u njegovom pristupu karikaturi. Njegovi glavni protagonisti nisu u potpunosti karikaturalni u smislu da im je naglašen određeni element njihove pojavnosti, već su više smješteni u karikaturalnu situaciju. Svojim gestama, načinima ophođenja te komunikacijom stvaraju karikaturalne zgode. Ne ulazeći u detalje crteža, Marušić teži reduciranom izrazu često intenzivnog kolorita s naglašenom osnovnom idejom te njime dominira jednostavna obrisna linija, uglavnom bez sjenčanja. Zanatska čistoća i čvrstoća Marušićeva likovnog rukopisa odlikuje se jednostavnošću crteža koji omogućava jasnoću poruke, ali i olakšava svakodnevno reproduciranje crteža brzog i duhovitog komentara.

5.2.1. PROTAGONISTI

Joško Marušić je karikaturist naroda. Njegovi su likovi homo numerusi, ljudi-znakovi,³¹ anonimni likovi bez imena³² i identiteta (jedino koji put razaznajemo spol), bezimeni brojevi u masi koji aludiraju na nas same i na našu svakodnevicu. Nerijetko su likovi prikazani kao natisnuto mnoštvo neindividuliziranih *marušićevskih* ljudi te im je pripisana uloga nositelja

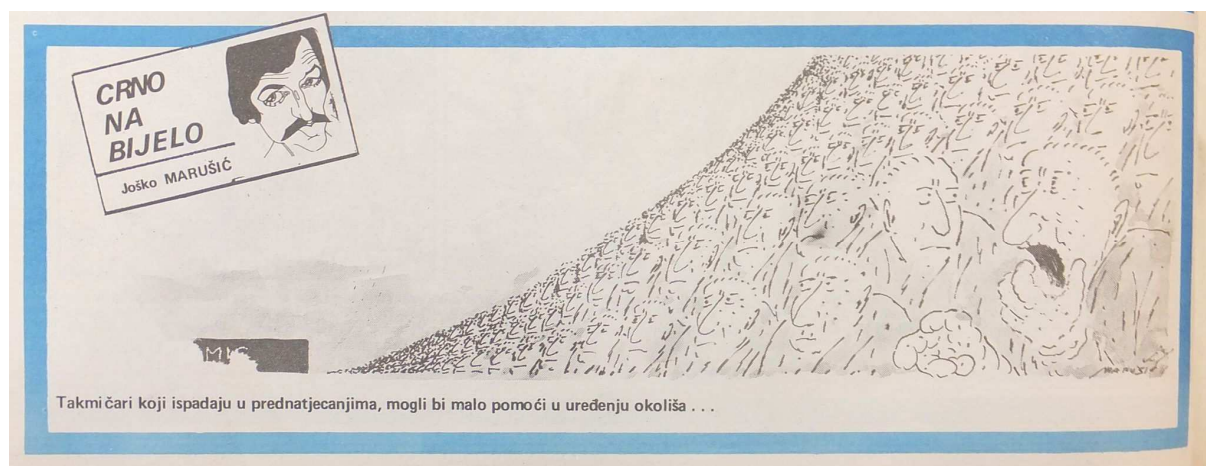
---

³⁰ Hadžić 1981: bez paginacije

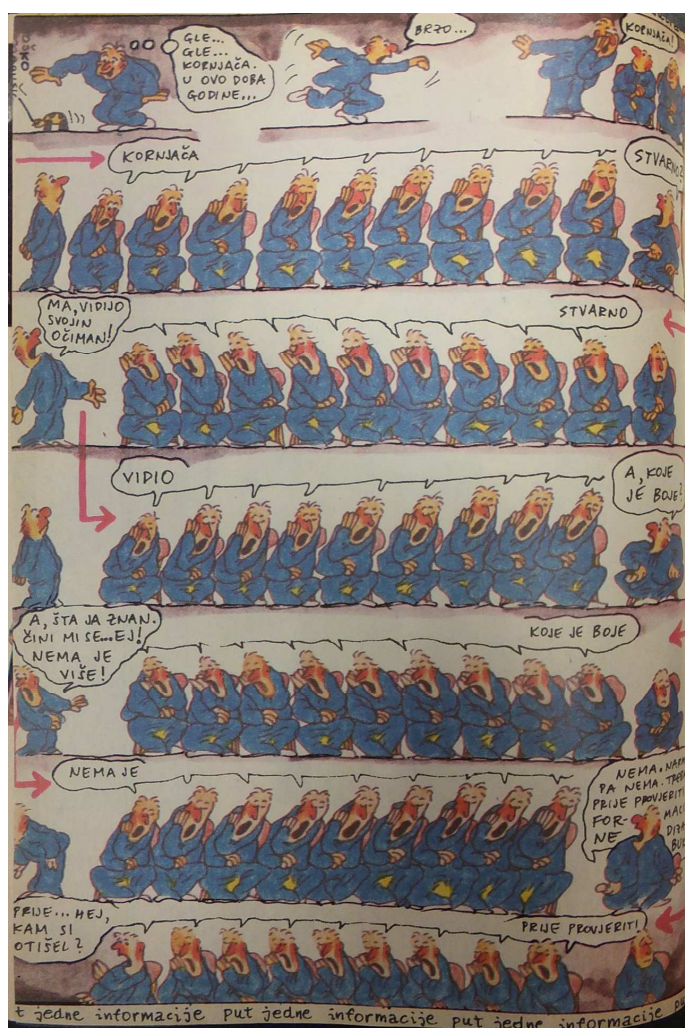
³¹ Poveznica s još jednom Marušićevom kolumnom karikatura pod nazivom „Homo numerus“ koja je izlazila u *Večernjem listu*. Također, mnogi novinski članci se referiraju upravo na taj izraz kada je riječ o Marušićevom čovjeku poimajući pod tim terminom: mnoštvo. „Ljudi – znakovi“ jednako tako sažimaju specifičan lik autorove karikature jedan od izvora: članak Zvonka Makovića: *Marušićevi ljudi - znakovi* u tiskovini Forum u povodu izložbe *Mravlja kiselina* u KICu. Arhiv za likovne umjetnosti HAZU.

³² Rijetko se susrećemo s nadjenutim imenima Marušićevih likova. No, kada ih imenuje onda odabire univerzalno ime „Mate“.

(sredstva) određenih situacija. Njihova anatomija je svedena na osnovnu fizionomiju karikirajući time njihovo cijelo postojanje.

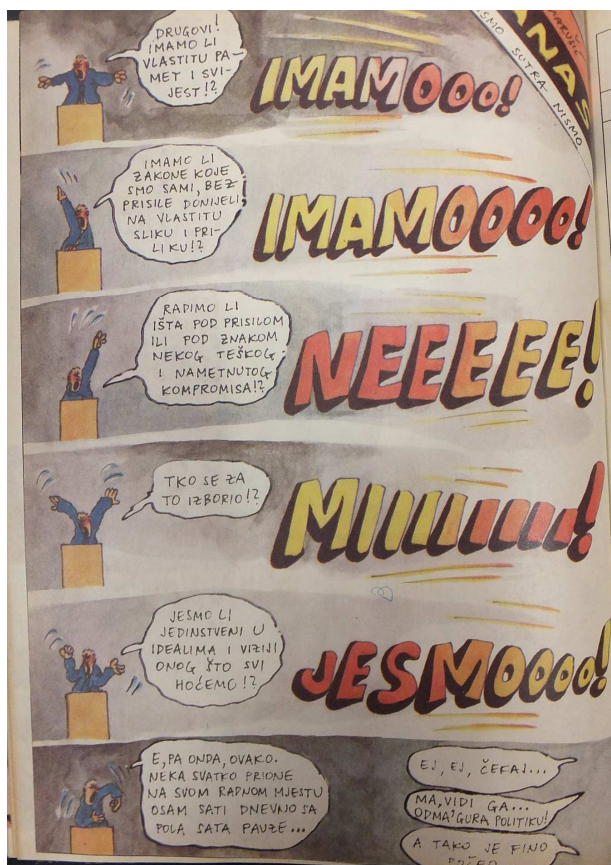

Slika 11.

Slika 12.

Marušićevo promišljanje u više medija rezultirat će crtežom karikature koji se stilom ne razlikuje puno od onog u crtanom filmu, ilustraciji ili stripu. U svim medijima istaknuta je nota karikaturalnih manira pa je stoga zanimljivo promatrati njegove kolumne stripa (*Politički strip* i *Strip s predoumišljajem*) koji se ne razlikuje puno, osim u samoj formi, od njegovih klasičnih karikatura.

Slika 13.

Slika 14.

Živopisne naracije malog čovjeka, kroz crtež i tekst, sadrže sve potrebne gradivne elemente prepoznatljive stilske forme. Kada su karikature u boji odlikuju se vedrim kolorizmom. Jednostavan i jasan crtež (ponekad i vrlo grub) je uvijek u svrsi novinskog komentara pa se rijetko upušta u preciziranje detalja. Likovi su često smješteni u odgovarajući prostor za priču poput gradova, prirode, interijera, pridonoseći tako ilustrativnosti samog crteža. Marušićeve crteže odlikuje duhovitost, no sadrže i određenu ozbiljnost svakidašnjeg, potvrđujući time samu funkciju te karakter novinskog osvrta.

Uz likovna svojstva karikaturu obilježava povijesni i društveni kontekst u kojemu nastaje, pa njezino istraživanje i interpretacija zahtijeva analizu ne samo likovne forme i sadržaja, već i konteksta koji je čini aktualnom.

5.2.2 TEME

Marušićevo pravilo je gotovo uvijek izrada karikatura za „običnog čovjeka“. Želja da ga razumiju svi osigurava mu široku publiku istovremeno otvarajući mogućnosti za većim spektrom tema od svakodnevice, pojedinačnih problema pa sve do globalnih aktualnosti. Aktualne teme uglavnom su usmjerene na neki događaj koji je obilježio javno mišljenje, dok se one teme koje su usmjerene na pojedinca jednako referiraju na društvene prilike. Svojim likovnim komentarima uvijek nastoji dati svoje viđenje malog čovjeka u određenoj društveno-političkoj situaciji te kako je ona primljena u narodu.

Ono što čini Marušićevu karikaturu karikaturom, između ostalog, jest upravo njegov komentar kroz sami tekst ili crtež. Izuzetno spretno komentira duhovita prevrtanja svakodnevice gdje je crtež samo podloga za iznošenje misli. Marušić svojim jednostavnim, ali efektnim crtežom nudi mogućnost rekonstruiranja čitave povijesti svakodnevice koja nije nigdje zapisana. Transparentnost tema se tako ogleda u crpljenju građe iz raznih političkih odluka i poteza, kulturnih manifestacija i događaja, administracije i birokracije, svjetskih zbivanja i njihovog odraza na našu sredinu, ekonomskih kriza, sportskih natjecanja, međugeneracijskih problema i odnosa, obrazovanja, običaja i vjerskih pitanja, kao i njihovog utjecaja na obitelj i društvo u kojemu živimo. Zahvaćanje pojedinačnog uvijek nudi njegov odraz na univerzalno, bezvremensko i globalno. I obrnuto. Kroz priče malog čovjeka, poput njegovog glasnogovornika, Marušić daje uvide u globalnu situaciju, a vještom uporabom vica, gega, sarkazma, ironije, ponegdje apsurdna, stvara crtane satire životnih priča u kojima se svatko može pronaći. One nisu nikad puka duhovitost sama po sebi, već je u njima sadržan komentar i jasan stav autora.

Francuski filozof Henri Bergson u svojoj studiji o smijehu smatra kako je automatizam ključan za postizanje komičnog efekta. Konstatira kako ponavljanje „više nije život, to je automatizam koji se ubacio u život i koji ga oponaša. To je komika.“³³ Takvo stajalište

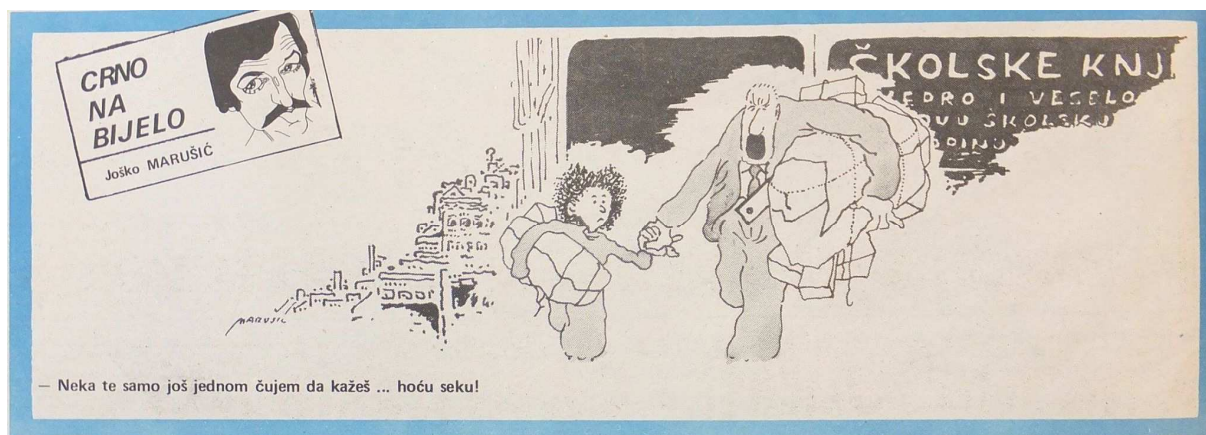
---

³³ Bergson 1987: 27

vidljivo je i u Marušićevu radu. Teme pada standarada, korupcije, nelogičnosti i ograničenosti birokracije, poskupljenja, malih plaća, ljudske gluposti, analize kolektivnih navika i mentaliteta ponavljaju se tijekom dekada njegovog rada i sastavni su dio svakodnevice i životnih okolnosti koje su uvijek aktualne. Njihova komika proizlazi iz tematike automatizma koji se ubacio u život, a prepoznatljive su već na prvi pogled. Društveno angažiranim temama podjednako dobro tretira univerzalno i individualno, prikazuje presjek političke i ekonomske svakodnevice sa isječcima iz života prosječnog hrvatskog građanina. Preko Marušićevih karikatura možemo pratiti mijene domaćih i svjetskih političkih prilika i sustava, ali i stalnost suštinske ljudske naravi te društvenih anomalija. To Marušića čini istovremeno kroničarom, likovnim humoristom, ali i sudionikom koji i sam proživljava određene situacije, detektira njihove duhovite elemente te ih realizira i komentira kroz svoj medij.

Slika 15.

Slika 16.

5.3. ODNOS TEKSTA I SLIKE

Među likovnim kritičarima i karikaturistima nerijetko prevladava mišljenje da je karikatura bez teksta savršeniji oblik od karikature s tekstem jer se njime na taj način snažno iskazuje sve bez nužnih popratnih objašnjenja. Ovakvo shvaćanje podrazumijeva da je karikaturist koji se koristi tekstem ispod crteža pribjegao tekstu kao pomoćnom sredstvu jer samim crtežom nije uspio pružiti cjelovitu poruku. Kod karikatura bez teksta najviše se cijeni jednostavnost, jezgrovitost i sažetost putem duhovitog izraza. Takav stav proizlazi iz potrebe da se obrani nezavisnost i čistoća likovnosti, odnosno njena samodostatnost.³⁴

Primjerice, *Zagrebačka škola karikature* koja se javlja u razdoblju 1964.-1974. godine specifična je po karikaturi bez riječi u kojoj je crtež isključivi nosilac ideje, bez popratnog teksta ili naslova. U njima su ideje izražene vizualno jer se smatra da je na taj način pristup smiješnom i prijelaz iz transcendentalne u kreativnu formu mišljenja ekspresivniji. Budući da je lišena riječi, ta karikatura djeluje na globalnom kulturnom prostoru i uvjetovana je većim dijelom sposobnošću recepcije promatrača i njegovom doživljaju. Smatra se da je karikatura bez teksta značajnija ne zato što je aktualna, već zato što je stvaralačka jer kada izgubi svoju aktualnost, od nje ostaje jedino što je u njoj bio estetski rezultat.³⁵

Joško Marušić u potpunosti je autor svojih karikatura u smislu da sam osmišljava tekst kao i crtež. Odnos teksta sa slikom varira ovisno o karikaturi te autor nema pravilo po kojemu određuje sam omjer niti tekstualnu zastupljenost u slikovnom prizoru. Nerijetko u pojedinim karikaturama tekst dominira zauzimajući veći dio karikature, dok s druge strane nailazimo i na primjere isključivo slikovne karikature. Kolumne karikatura *Komentar (politički)* iz *Poleta* ili *Crno na bijelo* iz *Nedjeljne Dalmacije* samo su neki od primjera koji pokazuju kako je Marušić jednako vješt u izradi karikature sa ili bez teksta. Naime, ovdje je zastupljena karikatura s minimalno (koji put i bez) teksta, dok je naglasak usmjeren na crtežu. Jezični stil također varira već prema tome radi li se o određenom liku koji progovara ili je tekst u funkciji popratnog komentara prikazane situacije. Ako likovi progovaraju, tekst smješta u klasičnu formu oblačića koji sugerira komunikaciju, dok je popratni komentar najčešće tekst smješten u uglove prizora. Stripovski karakter karikature pridonosi složenijem sagledavanju odnosa

---

³⁴ usporedi Dulibić 2009: 35.

³⁵ Maleković 2013: 10-11

teksta i slike ili pak izmjena kadrova radnji u smislu da ne nalazimo šablonske obrasce u iščitavanju i analizi.

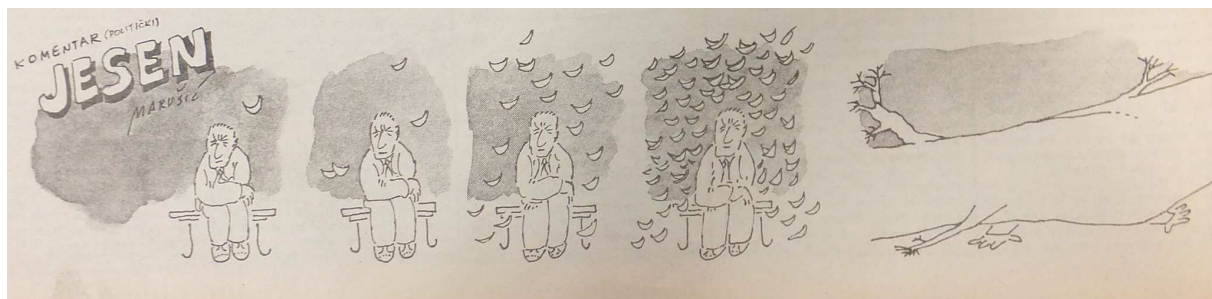
Baš poput slikovnog izričaja, Marušićev rukopis je također prepoznatljiv. Jezična forma tiskanih slova, čitkih, jezgrovitih, gotovo nemarno postavljenih u prostor karikature, ne rukovodi se pritom hoće li „poremetiti“ estetski vid prizora, već često pridonosi samoj dinamici karikature.

Jezični stilski izričaj razlikuje se ovisno o likovima koji progovaraju (dijalekti) i ulogama koje su im dodijeljene, ali je on uvijek izrazito jasan i egzaktn te nerijetko poantira bez složenijih jezičnih konstrukcija. Riječ je o jeziku svakodnevice koji uključuje međusobnu komunikaciju likova, razmišljanja, osvrte ili komentare, ali je on uvijek u interakciji s čitateljem. Čest je slučaj da određene jezične konstrukcije i forme doslovno prevodi u vizualno poigravajući se samim odnosom između teksta i slike. Joško Marušić jednakom pozornošću pristupa tekstu i crtežu. On razmišlja i realizira u tekstu i slici, ne radeći vrijednosnu razliku između karikature bez i sa tekstom. Jezik stoga kao i slika ilustrira tematizirani prizor postajući tako jednako važan element karikature. Na neki način Marušićevo korištenje teksta u karikaturi postaje sastavnim dijelom njegovog likovnog identiteta – njegovim zaštitnim znakom.

Marušićeva karikatura ne podliježe uvriježenom mišljenju vezanom uz odnos karikature s ili bez teksta, budući da je njezina ekspresivnost i kvaliteta jednaka u svakom obliku. Odluka o primjeni teksta vođena je isključivo autorovom procjenom trenutka i medija u kojemu karikaturu objavljuje. Aktualnost karikatura može se iščitati kako iz samog teksta koji je zastupljen u kolumni, kao i u samoj ekspresivnosti crteža, bez obzira sadrži li on tekst ili ne, što potvrđuje neupitnost kvalitete Marušićeva likovnog izraza.

Slika 17.

Slika 18.

ZAKLJUČAK

Istaknuto mjesto na hrvatskoj sceni karikature pripada kontinuiranom stvaralaštvu Joška Marušića, arhitekta, animatora, redatelja i karikaturista. Njegova duhovitost, angažiranost, prepoznatljivost i neizmjereno plodna produkcija karikatura, bez ikakve dvojbe ga pozicionira u sam vrh hrvatske karikature druge polovice dvadesetog stoljeća, a to se protegnulo sve do danas. Unatoč navedenom, njegov opus još uvijek nije sustavno obrađen.

Joško Marušić se na hrvatskoj sceni karikaturista pojavljuje ranih 70-ih godina te od tada djeluje kontinuirano. Stasa u vremenima poslijeratne generacije, dokumentirajući razdoblje u kojemu je društvo nastojalo pronaći svoj identitet. Tijekom Marušićeva djelovanja istaknuta politička, društvena i ostala zbivanja na našim prostorima, dobila su svoju humorističnu refleksiju u karikaturi odražavajući kontekst vremena u kojem nastaje.

Karikatura Joška Marušića je novinska karikatura stripovskog karaktera koja izlazi u tiskovinama kao popratni kometar aktualnih događaja te se definira u okvirima političke karikature. Pripada definicijskom okviru karikature u širem smislu, odnosno situacijskoj, društveno angažiranoj političkoj karikaturi. Marušićeve rubrike s karikaturama se ne gase, već naprotiv kontinuirano pridonose vizualnom identitetu pojedinih tiskovina te opstaju unatoč trendu marginalizacije karikature i sve veće komercijalizacije tiska. Njegov opus karikatura sadrži crtačku kvalitetu i prepoznatljivost likovnog izraza, aktualnost tema i uvijek jasnu oštricu osnovne ideje na granici humora i satire, duhovitog i ozbiljnog. Ne odstupajući puno od početnog izraza Marušićev stil se postupno formira do njegove prepoznatljivosti što se može pratiti na analiziranom i u ovom radu prezentiranom materijalu (tiskovine *Danas*, *Polet*, *Nedjeljna* i *Slobodna Dalmacija*, *Vijenac* i *Vjesnik*). Marušić razmišlja i realizira u tekstu i slici, ne radeći vrijednosnu razliku između karikature bez i sa tekstom te njegova karikatura ne podliježe uvriježenom mišljenju vezanom uz odnos karikature s ili bez teksta. Odluka o primjeni teksta vođena je isključivo autorovom procjenom trenutka i medija u kojemu karikaturu objavljuje.

Komentarom društvenih odnosa nastoji problematizirati dnevne aktualnosti kao i univerzalna pitanja te se dosljednost Marušićeve uloge ogleda u njegovoj dvojakoj ulozi komentatora koji zadirkuje politički sistem, kao i sam narod. Ne zauzimajući poziciju niti jedne strane, ne povlađujući, prikazuje svekoliko mnoštvo višeslojnih situacija, odnosa, priča i likova. Određena ozbiljnost svakidašnjeg gledana kroz prizmu humora jednako pridaje važnost

pojedinačnom i općem; identitetu pojedinca kao i bezličnosti mnoštva. Marušić ne zauzima poziciju provokatora, već prikazuje ono što vidi i osluškuje u svakodnevnici, izjednačavajući sebe sa svijetom kojeg prikazuje. Ne moralizira, niti osuđuje, ne stavlja se u poziciju „iznad“, oslikava svakog od nas istovremeno proživljavajući sve ono što u konačnici i sam prikazuje. Upravo ovdje leži njegova neiscrpna inspiracija, bez straha da upadne u rutinizaciju.

Posezanje za svakodnevnim, kao i afinitet prema malom čovjeku rezultiralo je karikaturom prepoznatljivog osobnog izraza. Poistovjećujemo se s Marušićevim crtežom i likom, s tim malim čovjekom bez identiteta i njegovim problemima gotovo kao da promatramo vlastitu okolinu. Kvalitetnim stvaranjem humora kroz duhovite ideje i situacije koje razotkrivaju, kritiziraju, upozoravaju, provociraju i nasmijavaju bez vulgarnosti, njegova karikatura uspješno opstaje i dalje unatoč općoj marginalizaciji tog žanra i novinskom žutilu. Tematska raznovrsnost, kvaliteta crteža, specifičan odnos crteža i teksta rezultirat će karikaturom originalne i jedinstvene stilske forme nerijetko jakog sadržaja i dobro poznatih „marušićevskih ljudi“ koja zasigurno zauzima istaknuto mjesto na hrvatskom području karikatura.

LITERATURA

1. Baudelaire, Charles, *Likovne kritike*, Mladost, Zagreb, 1955.
2. Benjamin, Walter, "Umjetničko djelo u razdoblju tehničke reprodukcije", u: Walter Benjamin, *Estetički ogledi*, Školska knjiga, Zagreb, 1986., str. 125-152.
3. Bergson, Henri, *Smijeh. O značenju komičnog*, Znanje, Zagreb, 1987.
4. Brnčić, Jadranka ur., *Zagrebački pojmovnik kulture 20. stoljeća. Karikatura – posvećeno Višnji Rister*, Naklada Slap, Zagreb, 2005.
5. Dulibić, Frano, *Humor hrvatskih karikaturista*, katalog, 2011.
6. Dulibić, Frano, ur., *Oton Reisinger*, katalog retrospektivne izložbe, Galerija Klovićevi dvori, Vjesnik, Zagreb, 2008.
7. Dulibić, Frano, *Povijest karikature u Hrvatskoj do 1940. godine*, Leykam International d.o.o., Zagreb, 2009.
8. Gombrich, Ernst H., *Umetnost i iluzija Psihologija slikovnog predstavljanja*, Nolit, Beograd, 1984.
9. Hadžić, Fadil, ur., *Anatomija smijeha. Studije o fenomenu komičnoga*, VBZ, Zagreb, 1998.
10. Horvatić, Dubravko, *Ples smrti. Antologija hrvatskog likovnog humora*, Društvo hrvatskih humorista, Zagreb, 1975.
11. Intervju Svi Marušićevi ljudi, novinski isječak iz 1983. godine, izvor: Arhiv za likovne umjetnosti HAZU.
12. Košćević, Želimir, "Novi kvadrat", u: *Hrvatska likovna enciklopedija*, svezak 5, ur. Žarko Domljan, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Vjesnik, Zagreb, 2005., str. 52.
13. Maković, Zvonko, "Popularna štampana slika. Porijeklo, funkcija, značenje", u: *Život umjetnosti* 32, Zagreb, 1981., str. 34-47.
14. Maleković, Vladimir, "Karikature bez riječi", u: *Ni moda ni doktrina – Zagrebačka škola karikature Prilozi povijesti karikature 1964.- 2014.*, ur. Branka Hlevnjak i drugi, Zagreb, ULUPUH, 2013.
15. Marušić, Joško, ur., *Koze, Vuci i Magarci*, čgp večer – tehnoprodukt, Zagreb, 1981.
16. Novak, Božidar, *Hrvatsko novinarstvo u 20. stoljeću*, Golden marketing – Tehnička knjiga, Zagreb, 2005.

17. Maković, Zvonko, “Marušićevi ljudi – znakovi”, *Forum*, u povodu izložbe *Mravlja kiselina* u KIC-u. Arhiv za likovne umjetnosti HAZU.
18. <http://www.hdk.hr/povijest.htm>
19. http://en.wikipedia.org/wiki/JyllandsPosten_Muhammad_cartoons_controversy

POPIS ILUSTRACIJA

- SLIKA 1: Danas, broj 150, 1.1.1985.
- SLIKA 2: Danas, broj 150, 1.1.1985.
- SLIKA 3: Polet, 25.10.1978.
- SLIKA 4: Nedjeljna Dalmacija, broj 427
- SLIKA 5: Vijenac, broj 515, 28.11.2013.
- SLIKA 6: Polet, 22.11.1978.
- SLIKA 7: Slobodna Dalmacija, 8.9.2010.
- SLIKA 8: Vjesnik, broj 146., 27.12.1980.
- SLIKA 9: Polet, 7.2.1979.
- SLIKA 10: Danas, broj 153, 22.1.1985.
- SLIKA 11: Nedjeljna Dalmacija, broj 437, 23.9.1979.
- SLIKA 12: Danas, broj 156, 12.2.1985.
- SLIKA 13: Danas, broj 161, 19.3.1985.
- SLIKA 14: Polet, 6.2.1978.
- SLIKA 15: Nedjeljna Dalmacija, broj 405, 11.2.1979.
- SLIKA 16: Nedjeljna Dalmacija, broj 435, 9.9.1979.
- SLIKA 17: Danas, broj 21, 13.7.1982.
- SLIKA 18: Polet, 25.4.1979.

PRILOZI

1. INTERVJU S JOŠKOM MARUŠIĆEM

1. Što je za Vas karikatura? Kako je definirate? Je li Vaša karikatura primijenjena karikatura ili je umjetnička karikatura?

Makar ima jako malo teoretske literature o karikaturi, ipak, moje iskustvo mi govori da je i karikatura (poput animiranoga filma, na primjer) također *sinkretička* umjetnost. To znači da se sastoji od nekoliko autentičnih umjetničkih izričaja koji se pojedinačno „žrtvuju“ kako bi zajedno stvorili „višu razinu“ umjetničkog komuniciranja. Novu umjetnost. Tako kod karikature svakako razabiremo važnost likovnosti, ali i „poruke“ ili *poente* što je svrstava i u svojevrsni literarni žanr. Kako se karikatura snažnije počela razvijati u isto vrijeme kad i tiskani mediji i razni grafički mediji koje je potakla tehnologija umnožavanja, onda je karikatura i prvorazredni komunikacijski medij u rasponu od grafike do novinske karikature. Upravo tako su se od prilike i profilirali karikaturisti profesionalci. Jedni preferiraju likovnost, pa uglavnom svoje karikature prezentiraju na izložbama ili putem albuma i visokosofisticiranog tiska, a drugi su dosljedni novinski karikaturisti kojima je važna „poruka“ i to poruka koju će shvatiti što širi socijalni sloj ljudi, pa su u tom smislu spremni i na krajnje kompromise kad su grafika i općenito likovna redukcija i stilizacija u pitanju. Ja sam svoj grafički stil i svoj ideološki i sadržajni svjetonazor razvijao kroz novine pa spadam u ovu drugu grupu karikaturista. Dapače, specijalizirao sam se za takozvanu *političku karikaturu*. Makar znadem katkada sebi za dušu nacrtati i spektakularne karikature „bez riječi“, činjenica da i dan danas godišnje objavim i do petsto (!) karikatura, svakako me definira kao karikaturista neposredne i svakodnevne komunikacije.

2. Kako i kada ste otkrili, započeli s karikaturama?

Za postati karikaturistom doista su važni neki preduvjeti:

Prvi i najvažniji jest sklonost takozvanom *stand up* humoru, brznoj dosjetki, reakciji na nekakav poticaj ili „šlagvort“, duhovitosti, i želji za komentiranjem, ali iz cinične ili „rugalačke“ pozicije svojevrsnog kibica. To je dar, ali se taj dar i razvija, vježba.

Drugi preduvjet je voljeti crtati što je kod mene slučaj otkad znam za sebe. No, kao i svaki klinac, i ja sam crtao i stripove i još koješta, no karikaturi me je privukla mogućnost konkretnog objavljivanja što mi je davalo određenu mogućnost „slave“ kod mojih vršnjaka u školi. Karikatura ima i jednu prednost, a to je što je doista „jeftina“ umjetnost. Za nju su dovoljni komadić papira i flomaster.

Svoju prvu karikaturu objavio sam kao srednjoškolac u podlistku *Slobodne Dalmacije* koji se zvao *Pomet*. Bilo je to u novogodišnjem broju 1969./1970. godine. Nacrtao sam „Novu godinu“ kao miss (na lenti joj je pisalo NOVA GODINA), ali na ulasku u Split, dočekuje ju „Stara godina“, ubija ju i uzima njezinu lentu! Naravno, bio sam silno ponosan što je ispod objavljene karikature pisalo moje ime i prezime. Taj osjećaj, eto, poslije sam ponovio još desetke tisuća puta...

Na faksu (diplomirao sam arhitekturu) objavljivao sam karikature u *Studentskom listu* i zarađivao toliko da sam se već na trećoj godini fakulteta mogao zahvaliti svojim dotadašnjim „sponzorima“ moga studija – mojim roditeljima, i već od tada se sam uzdržavati – od karikature! Možda je činjenica što sam vrlo rano postao profesionalac imala utjecaja i na moj stil, ali ne žalim zbog toga. Lijepo mi je i bilo i jest živjeti sa karikaturom i od karikature. Dapače, to što sam se morao u burnim godinama „održavati“ na tržištu novinstva koje se stalno mijenja i još se baviti političkom karikaturom, samo je kod mene dodatno razvilo i dar i instinkte koji me i danas održavaju i potiču.

3. Kako je tekao razvoj Vaše karikature (je li uvijek bila politička, je li proizašla iz stripa ili nekog drugog medija) i zašto baš preferirate tu vrstu karikature?

Uvijek smo živjeli u vrlo politiziranom društvu. Pa se politička karikatura nužno kod mene nametnula kao konjunktorni argument. Jednostavno, ta vrst komentara uvijek je bila tražena. Moji vršnjaci su pak, preferirali neke druge sklonosti, pa je moje bavljenje „politikom“ kroz karikaturu ubrzo od mene napravilo svojevrсни raritet. Kao, gle, mladi čovjek, a bavi se tako ozbiljnim temama! Kao mu se daje? Kako se informira, odakle mu znanje? Vremenom sam postao jako tražen karikaturist. Sjećam se kad se pokretao *Danas* – kultni i vrlo utjecajni politički tjednik, još vrlo mladom dripcu, glavni urednik, glasoviti novinar Joža Vlahović ponudio je stalnu kolumnu, čitavu stranicu i to „drugu“, odmah iza naslovnice. On me je čitavo vrijeme naše suradnje poticao na „hrabrost“ i subverzivnost. No, ja sam pazio na sebe! Bez obzira što je politika bila temom mojih karikatura, nikada nisam dopustio da me sama politika privatno i profesionalno ponese.

Naime, politike su kratkog daha i brzo pokose svoje poklonike (čak i doslovno). A ja sam kao karikaturist htio trajati dugo. Zato se kroz svoje profesionalno djelovanje nikada nisam vezao uz određenu politiku, jer onda nema povratka. Koliko god sam se politikom kroz karikaturu bavio strasno, emotivno sam bio jako od nje udaljen. Oprostite mi na digresiji i možda neukusnoj usporedbi, ali zašto ne: za mene je politika isto ono što je za kurve seks! Pa vi sad vidite. Možete i njih nešto priupitati o tome. Ja se toga ne stidim.

Bavio sam se u isto vrijeme i stripom (sjetite se da sam bio članom kultne strip-grupe *Novi kvadrat*), radio sam i brojne ilustracije (dvostruki sam dobitnik najvećih državnih nagrada za ilustriranje slikovnica za djecu, nagrada „Grigor Vitez“ i „Ivana Brlić Mažuranić“), ali vremenom sam sve to zbog karikature zapustio. Ono što osim karikature nisam nikada zapustio, a po čemu će me „teorija“ umjetnosti možda i najviše pamtiti jest – crtani film. Ali veza animacije i karikature kod nas je ionako dio tradicije. Mnogi predstavnici *Zagrebačke škole animacije* bili su i karikaturisti.

4. Kada ste pronašli svoj stil? Kako biste ga opisali, definirali? Što biste rekli da je tu specifično u odnosu na druge?

Moj crtež je doista likovna stilizacija koja se razvila pod stalnim utjecajem tiska. Na žalost, naša štampa uglavnom je bila u poprilično tehnološki zapuštenom stanju, pa sam morao često puta robusnost i голу razumljivost nadrediti svojim osobnim likovnim i dizajnerskim ambicijama. No, i to je bio određeni izazov. Osim toga, vrlo brzo sam uvidio da ljudi i čitatelji općenito nemaju visoku razinu grafičkog komuniciranja. Nemaju niti volje „dešifrirati“ previše slojevite poruke. Tako sam ja u svoje karikature postupno ubacio „oblačiće“ s tekstom. To je postalo mojim zaštitnim znakom. Taj tekstić jako privlači čitatelje, blizak im je i puno brže i lakše „razumiju“ karikaturu. Svakako, ti oblačići su postali dio i sveukupnog mog karikaturističkog likovnog svjetonazora i za sada su dobitna kombinacija u kompromisu koji kao medijski umjetnik radim između čitatelja, svoje nadarenosti i tehnoloških mogućnosti tiska. Naravno, kad katkada radim za novine sofisticiranih tehnoloških mogućnosti onda si dadem „oduška“ i pokažem i svoje likovno, često suspregnuto „izdanje“, ali nije mi ispod časti niti crtati krajnje stilizirano u uvjetima krajnje oskudne tehnologije gdje se nerijetko jedva razabire linija. Svašta sam tu doživio. I to je dio moje profesije. Ako treba, crtat ću i kredom po hrapavom zidu jednakim marom kao što sam na primjer, neke karikature objavio svojevremeno u *Startu* koji je imao tehnološke mogućnosti jednog *Playboya*.

5. Imate li uzora u karikaturi, koji Vam je najdraži strani, domaći autor karikaturist?

Medijski profesionalac koji je na mene najviše u životu utjecao jest jedan jedini i neponovljivi – Andrija Maurović, jedan od najboljih strip crtača uopće. Karikaturist koji je na mene neposredno utjecao bio je Nedeljko Dragić. Kao mladića i početnika, njegov stil karikature me je nadahnjivao. No, on se u svojim karikaturama bavio općekulturološkim problemima i univerzalnim tegobama „malog“ čovjeka, a ja sam htio „djelovati“ puno konkretnije i izravnije. Pa sam se postupno udaljio i od njegova svjetonazora i stila. Od „ostalih“ karikaturista jako cijenim Otta Reisingera i Francuza Jeana Jacka Sempea. Zapravo, mislim da su ta dvojica zbilja „bolji od mene“.

6. Teme kojima se bavite?

U svojim karikaturama bavim se svakodnevnim temama „običnih“ ljudi. Puno mojih karikatura impregnirano je politikom, ali onom nijansom politike koju ti ljudi razumiju. Vrlo često i poente mojih karikatura i jesu „glas naroda“. Moj ideal i jest da se služim rječnikom i porukama svakodnevice i da se većina čitatelja sa mnom identificira, da ih ohrabrim i bodrim, a ne da im dociram ili ih frustriram. Kad crtam karikaturu, uvijek imam pred očima čitatelja koji je i maslinar na Visu, i sveučilišni profesor u Zagrebu i policajac i političar i „oporba“ i (prolazna) vlast! Zato se klonim velikih gesta, jakih riječi, utopija i praznih obećanja. Ja doista nisam revolucionar!

S tim u svezi, u svojim karikaturama srazmjerno se bavim i seksom, sezonskim problemima kao što su sjetve, berbe i turizam, televizijom, i svime onim što čini socijalni ambijent hrvatskog društva. Katkada su to naravno, i sportske teme, kao i takozvana „međunarodna“ politika. Klonim se tračeva, klišea i teorija o „urotama“ čemu su ljudi, poput djece, jako skloni. Nastojim čitateljima ne podilaziti jer bi to bilo upravo podcjenjivanje prosječnog ukusa onih kojima se obraćam.

Isto tako, ne mislim da je uloga karikature da bude nekakva „vječna oporba“. Ja se ne obračunavam s vlašću „u principu“, već stoga što je vlast doista najodgovornija, najizloženija pa time i najviše griješi. Ali, kao i svi drugi građani, imam i ja vlastite, a ne samo profesionalne „stavove“ i svoje ideološke preferencije, i svoje pravo na rodoljublje i svoje privatno pravo na konformizam.

7. Smatrate li se angažiranim karikaturistom? Smatrate li da se karikaturom mogu mijenjati stvari?

Svaki karikaturist je „angažirani“ karikaturist, zapravo, svaki komunikacijski napor bilo kojeg čovjeka, a posebno onoga koji to radi redovito i profesionalno jest nenadomjestivi angažman. Kao i drugi umjetnici i medijski posrednici i karikaturisti postoje kako bi iz vlastitog motrišta, alatima kojima raspolažu, talentom, medijskim konvencijama i tehnološkim mogućnostima, ljudima reinterpretirali neki dio stvarnosti. To produktivno i poticajno djeluje na čitavo društvo. Katkada se „angažiranost“ političkih karikaturista čini većom u odnosu na ostale upravo toliko koliko nam se i politika uspjela nametnuti kao nezaobilaznom i sveodređujućom. Politika je važna društvena djelatnost, ali mislim da je ipak precijenjena. Pogotovo u demokratskom okružju. Ali, svakako: ja jesam angažiran. Dapače! Smisao moga rada i jest utjecati na svijest čitatelja. S tim u svezi, naravno da karikatura može „mijenjati stvari“. U srazmjeru svoga utjecaja. Ne treba niti njoj pridodavati svojstva koja objektivno nema, uostalom ionako je gotovo izumrla u medijima. Nas nekolicina koji crtamo svaki dan, posljednji su „primjerci“ te vrste.

8. Kako izgleda postupak crtanja? Radite li na kompjuteru, ručno? Čuvate li originalne crteže? Preferirate li karikaturu u boji ili ne?

Često me ljudi pitaju „kako se to uspijeva svaki dan izmisliti karikaturu?“ Vjerujte mi, ne radi se tu ni o kakvoj „inspiraciji“. Rad na karikaturi ima svoj proces i svoju tehnologiju kao i sve druge profesije. Mogu to podijeliti opet u dvije faze... Prva je faza: promišljanje, konceptualiziranje, dakle, intelektualna faza u kojoj se stvara ideja o karikaturi, o njenoj poenti i osnovnoj ikonografskoj dramaturgiji. Druga faza je faza realizacije, ili „crtanja“.

Makar mi često „dolaze ideje“ sasvim slučajno, dok vozim automobil ili se šećem, tim idejama ne pridajem veliku važnost. Ne bih mogao preživjeti kao tako produktivan karikaturist čekajući „inspiraciju“. Najčešće sjedam za stol na kome je potpuno prazni papir s formatom karikature. Onda sebi zadajem zadatak i to najteži mogući, prevrćući u glavi teme koje su aktualne, ne bježeći niti od jedne. Potom dramaturgiju karikature rješavam poput partije šaha. Jednostavno „vučem poteze“, i misaonim alatima koje sam godinama usavršavao, na te poteze odgovaram dok ne dođem do razine koja me zadovoljava. Potom samo lagano olovkom skiciram gabarite, i onda dovršavam karikaturu. Najprije ispišem tekstove u „oblačićima“ jer oni svojom veličinom određuju ipak ostale grafičke suodnose, a onda likovno dovršavam čitav prizor.

U crtanju se koristim crnim *outlineom*, potom ekolin-tuševima bojam plohe, i na kraju olovkom sjenčam rubne površine. U posljednje vrijeme nakon toga karikaturu „skeniram“ u računalo, malo ju obradim u *photoshopu* i u pravilu „šaljem“ mailom. Još ne „crtam“ karikature u potpunosti se služeći računalom, no njegove mogućnosti sve više utječu i na moj likovni izraz.

Svakako, preferiram boju jer ona čitavoj kompoziciji daje određenu perspektivnost i likovni šarm. Važno je da karikatura nije „prenatrpana“ detaljima i da je mjesto poente jasno vidljivo. Katkada, ako je ideja karikature puno jača od likovnog konteksta, znadem ostaviti i puno „bjeline“ na karikaturi jer sam svjestan toga da vrlo često mnogi čitatelji samo „pročitaju“ što piše u „oblačićima“. No, nastojim ipak, da sadržaj karikature nije samo dijaloški, već da se određeni dio poente treba iščitati i iz likovnog ambijenta.

Originale ne čuvam. Najčešće, svakih nekoliko mjeseci imam „veliko čišćenje“ i hrpe karikatura završavaju u smeću. Mislim da sve što čovjek radi, pa tako i karikature, pripada svome vremenu. Ono se ne da nikako „reinkarnirati“ uspomenama ili kolekcionaštvom. Nisu karikature jedino čega se rješavam. Nastojim „pobacati“ sve moguće uspomene i koliko god je to moguće, u svaki novi dan ući kao da sam se ponovo rodio.

Znam, bit će vraški teško napraviti nekakvu moju monografiju. Ako ikome bude do toga i stalo. Meni iskreno – nije. Život je jedan i neponovljiv i sve je u njemu prolazno. Bogu hvala!

9. Odnos crteža i teksta- koliko Vam je važno „pojasniti karikaturu“? Je li Vam tekst jednako bitan kao i crtež?

Kažu neki (potpuno pogrešno) da je „prava“ karikatura samo ona bez riječi. Zašto je to pogrešno? Zato što je dijalog, riječ, neizostavni i prekrasni „izum“ ljudske civilizacije. I čemu onda suzdržavanje od riječi? To je kao kad bi netko rekao da je pravo kazalište samo takozvano „neverbalno“ kazalište. Ili, da je prava literatura samo *haiku* poezija.

Zato mi je taj, katkada kraći, a katkada i duži tekst jako važan. On dodatno pojačava moju komunikaciju s čitateljem koji su i obrazovno još uvijek bliži literarnom nego likovnom dešifriranju. Mislim da ipak ne treba potcjenjivati čitatelja, ali ga ne treba niti mučiti grafičkim „rebusima“. Tu treba naći kompromis, i makar mi to neki i zamjeraju, upravo ta razina kompromisa i jest moj najveći talent. Kompromis postoji u svakoj ljudskoj djelatnosti, u svakoj profesiji. Onaj koji to ne prihvaća ili ne razumije imat će ozbiljnih

socijalnih problema. Ja takve probleme ne želim. Privatno sam pravi pravcati konformist sa svojim svakodnevnim sklonostima i popisom hedonizama i nikako ih se ne želim odreći. Dio sam ljudske zajednice i kompromis je za mene znak zrelosti pojedinca.

10. Prenosite li svoje karikature u neki drugi medij (internet)? Koji Vam je medij najidealniji za karikaturu?

Bilo je nekih ponuda da crtam karikature za neke „portale“. No, to se nije do sada realiziralo. Još uvijek sam „odan“ dobrim starim „papirnatim“ novinama. Ne zato što sam „staromodan“. Nego zato što ljudi precjenjuju nove pojave, pa tako i internet. Internet i općenito, elektroničko komuniciranje, fantastičan je domet ljudske želje za sve slojevitijom komunikacijom, ali pri tome i „stari“ mediji pokazuju nevjerojatnu žilavost. Novine koje čitamo tako što ih držimo u ruci nisu tu samo da bismo saznali neke informacije. One su i gotovo fizički ritual naše svakodnevne. Volimo se identificirati i prepoznati neke rubrike. Podsvjesno nas i umiruje i golica „okretanje“ stranica... Za mene je jutarnje čitanje novina apsolutno antistresna terapija. Čak i ako su novine prepune katastrofičnih prognoza i vijesti. Elektronički tisak još se nije profilirao pa je podložan nevjerojatoj agresiji poluistina, laži i pretjerivanja. Doista, prepun je otvorene želje za manipulacijom.

U tom smislu još uvijek odbijam biti i članom bilo koje takozvane „društvene mreže“. To ne znači da neću. Ali, još uvijek, kao i u svemu drugom, preferiram neposredni, „analogni“ suodnos s drugim ljudima. Koliko god je to moguće.

No, vidim da neke novine u svojim elektroničkim izdanjima i varijantama prenose i moje karikature. Nemam ništa protiv...

11. Koliko Vas je animacija definirala? Koliko Vam bavljenje raznim medijima pomaže ili odmaže? Kako graničite različite medije u kojima stvarate s obzirom na dobro prepoznatljiv „marušićevski stil“ ?

Animirani film je za mene opsesija i senzacija kao i prvoga dana kad sam vidio svoje „pokretne sličice“. No, mislim da svime čime se (javno) bavim je na neki način povezano. Ne samo mojom osobnošću. Makar se radi o potpuno različitim medijima, moj utjecaj kroz njih je komplementaran, a poruke slične.

O „rukopisu“ više i ne mislim. Moj likovni svjetonazor je već nešto „što se samo po sebi podrazumijeva“. Istina je, često me ljudi znaju pitati: „A, što vam je onaj koji crta karikature?“ No, još više i još uvijek su ljudi fascinirani mojim svojevremenim nastupanjem na televiziji! Sedam punih godina sam vodio jednu popularnu televizijsku emisiju, i makar se već više od dvadeset godina time ne bavim, još uvijek se ljudi toga rado sjećaju. Naravno, to pokazuje i „razine“ moći pojedinih medija. Pisani mediji su apsolutno inferiorni u odnosu na televiziju.

Ali, mene više ne motivira „broj“ ljudi kojima upućujem svoje poruke. Napisao sam i pet knjiga i sve su doživjele mizernu čitanost. To je jednostavno tako. No, osim efekta koji medijski napor daje u komunikaciji s drugim ljudima jednako je važan i užitek samog procesa, postupka nastajanja tih djela i poruka. To me sve više i više veseli. Sasvim dobro mogu zamisliti i dan kad ću i dalje crtati, a da mi više neće biti važno „koliko“ ljudi i da li uopće to netko „čita“.

12. Koliko ste slobodni u izražavanju? Koliko su vam „odriješene ruke“? Dnevna inspiracija? Postoje li sugestije za temu od urednika ili uvijek odlučujete posve sami?

Čitatelju je sve jedno kako ste vi do krajnjeg rezultata došli. U tom smislu, nemam ništa protiv toga da u interesu novine za koju radim, primim i kakvu sugestiju ili zamolbu urednika. Zašto ne? Ali, to je jako rijetko. Pa mene kao autora i trebaju stoga što hoće moje originalne stavove i poglede! Kako raste utjecaj medija („razine“ koje sam prije spomenuo), „uplitanje“ urednika je veće. Kod televizije je ono nezaobilazno. Televizija je isuviše utjecajan medij da bi se pustilo nekakvo nekontrolirano „autorstvo“. Mnogi su zbog toga frustrirani, ali onda im je bolje zaobići televiziju. U „manjim“ medijima daleko je veća „sloboda“ ali i manji utjecaj. No, to je kao i kod svega u životu. Valja se odlučiti i pronaći neki kompromis, ili bolje rečeno – optimum.

13. Jesu li Vas ikad cenzurirali? Što je s autocenzurom? Imate li neke granice koje ne prelazite, na primjer, zadiranje u vjeru i slično?

Pitanja o autocenzuri su svakako najčešća pitanja koja mi se postavljaju. I pri tome ljudi mistificiraju tu temu. Pa samo eto, sirotom karikaturisti zamjeraju što nije „revolucionarniji“, a oni sami ne usude se niti vlastitoj punici prigovoriti neku svakodnevnu banalnost.

Za mene je autocenzura znak zrelosti. Ona je dio talenta i tehnologije objavljivanja karikatura. Kao što se izvrstan nogometaš služi driblingom i osjećajem za igru, a izbjegava udaranje po nogama protivničkih igrača.

Mogu reći da mi je u tom smislu vrlo malo karikatura „zabranjeno“. Možda je apsurdna činjenica da sam više zabrana imao u ovom periodu „slobodne“ države nego u doba „socijalizma“. Zadnja karikatura koju su mi „zabranili“ bila je još iz doba Sanaderove vlasti. Šteta, jer sam tom karikaturom mnoge stvari predvidio. Napravio sam fotomontažu portreta Sanadera, ali s kosom i frizurom Julije Timošenko...

Postoje principi kojih se u koncipiranju poruka držim...

Klonim se generalno cinizma. Klonim se izraziti vlastite političke stavove i koristiti karikaturu za bilo kakvu agitaciju. Sve ostale teme su mi „dostupne“, čak i vjerske teme. Naime, izbjegavanje tema značilo bi svojevrsno licemjerje čega se grozim! Katkada „politička nekorektnost“ znade bili vrlo ljekovita i poticajna. Ljudi općenito, vole tračati iza leđa, izbjegavati istinu i prave teme. Pa i mi se kao društvo često bavimo marginalijama samo da bismo, poput djece, izbjegli prava pitanja. Ja nastojim to srušiti i volim javnost katkada „uznemiriti“ temama koje i sama osjeća, koje ju tište, ali ih se plaši.

14. Kontinuiranost objavljivanja- kako su razni politički sistemi reagirali, jeste li svojim komentarima „stali nekome na žulj“?

Nikada ne napadam ljude privatno. Ako sam nekoga i ismijavao to je zato što je obnašao javne funkcije. Ja mislim da ljudi koji su se upustili u javno djelovanje nemaju pravo na imunitet. Pogotovo mi je komično kad „javne osobe“ tuže neke novinare za „klevetu“. Ako hoćeš kroz ovaj život prolaziti a da te nitko ne „očeše“ onda ostani anonimn! Čim si se drznuo postati javnom osobom, ti postaješ simbol svoje funkcije i izlažeš sebe javnosti. Nemaš pravo na milost. Pogotovo što ti funkcija i javno djelovanje donosi mnoge slatke plodove, kako one materijalne, tako i tvome „egu“.

15. Tko Vam je ciljana publika? Što mislite zašto Vas publika rado čita? Imate li možda neka loša iskustva s reakcijama čitatelja?

Moj cilj je što širi dijapazon publike koja me čita. U svakom mogućem, i socijalnom i kulturološkom i političkom smislu. No, najviše volim kad se uspijem približiti „mladoj“ publici jer njih je najteže „kupiti“ i oni su najdragocjenija publika budući da bi i čitavo

društvo trebalo graditi za njih. Ovaj svijet je isuviše napravljen po mjeri „starih“ i njihova konformizma. Volio bih mlade čitatelje privući politici jer su skloni „dignuti ruke“ čak i od utjecaja na vlastitu sudbinu. Isuviše su skloni vjerovati u „teorije zavjere“, i lako odustaju od borbe. Čak i s vlastitim roditeljima. Često su stoga teme mojih karikatura međugeneracijski problemi i odnosi.

Katkada, zbog potrebe teme u karikaturi, nekim svojim likovima dajem imena. Najčešće je to „Mate“. Makar je to univerzalni lik, „pravi“ Mate, moj susjed u Dalmaciji koji mi vodi brigu o kući i o maslinama, uvjeren je da je to baš on, pa često ponosno pokazuje moje karikature. Jednu je stavio i na zid. Ona pokazuje slijedeći prizor... Mate sjedi besposlen ispred kuće i susjedi ga pitaju: „Mate, jesen je, a ti još ne cijepaš drva! Zašto?“

„Nemam čime! Upala mi je sikira u med...“ odgovara im Mate.

16. Tko su Vam likovi? Imate li predloške za njih? Identificirate li se s njima?

U prošlom pitanju sam vam nešto rekao o univerzalnom liku „Mate“. Ali, sve te godine klonim se kreirati konkretan lik kao što je to na primjer, napravio Otto Reisinger sa svojim Perom i njegovom obitelji. Naime, ako se likovi isuviše konkretiziraju, onda ih je često vrlo teško postaviti u situaciju ili ambijent koji nije potpuno suglasan s njihovim karakterom i identitetom.

No, crtao sam, recimo u *Smibu* godinama strip *Odlikašići* s konkretnim likovima, ali teme tih stripova bile su isključivo iz obiteljskog i školskog života i bile su upućene točno određenoj dobnoj populaciji djece.

17. Najdraža tiskovina, rubrika s Vašom karikaturom? Jesu li se ugasile neke rubrike i zašto?

Kolumne mojih karikatura traju jako dugo. To je stoga što ja uopće ne sudjelujem u redakcijskom životu novina. Eto, na primjer za *Slobodnu Dalmaciju* radim već nekoliko desetljeća a uopće ne znam gdje je redakcija. U *Danasu* jednog glavnog urednika nisam nikada ni vidio. Tako da se „krize“ kroz koje novine prolaze ne odražavaju na moj rad. Katkada sam siguran recimo, da novina definitivno propada jer više nitko niti ne obećava platiti zaostale honorare, ali ja crtam do zadnjega časa kao da je „sve u redu“.

Dogodilo mi se da su mi „preko noći“ ukinuli kolumnu *Kratkouzlazni naglasak* u *Vjesniku* jer sam „uvrijedio“ jednog moćnog političara, ali to je bilo samo jednom. Jednom mi je rubrika ukinuta jer sam tražio veći honorar.

Najdraži period mi je ipak doba izlaženja *Danasa*. To je bio strašno utjecajan tjednik i mogu biti ponosan na svoj doprinos tadašnjoj „demokratizaciji“. Poslije će se ustanoviti da su nas u redakciji povezivale ideje upravo demokratizacije, no kad se ta „demokratizacija“ konkretizirala hrvatskom samostalnošću (koju sam svesrdno podupirao), „redakcija“ se itekako podijelila i te podjele se u hrvatskom društvu i danas snažno osjećaju i demoraliziraju sveukupni razvoj naše zemlje.

No, rekoh, ponosan sam na svoju ulogu u svemu tome. Sjećam se kako sam u doba prve „kosovske krize“ nacrtao cijeli strip u *Danasu* na – albanskom! To je bilo doista i izazovno i „konceptualno“.

18. Zašto je važna karikatura? Mislite li da je nedovoljno zastupljena? Zašto je ona marginalizirana? Može li opstati?

Karikatura je kao novinski žanr vrlo važna. Čudi me da je nema više u tiskovinama. Ona je privlačna, atraktivna, jednostavna. Čitatelji vole karikature. Ali, danas su vam urednici izbezumljeni besparicom. Danas novine uopće ne žive od broja prodanih primjeraka, već od oglašivača! Pa je urednicima svaki milimetar novine dragocjen za oglase. Novine koje nemaju „velike“ oglašivače – propadaju. Zato nažalost, trenutno naša medijska scena uopće nije pluralna i to je za hrvatsko društvo jako opasno.

Ukoliko se situacija s našim medijskim sustavom popravi, sukladno tome popraviti će se i sudbina karikature. Siguran sam u to. No, šteta je što brojni karikaturisti (Hrvatsko društvo karikaturista broji 120 članova!) nemaju više mjesta u novinama za objavljivanje pa da se postupno profiliraju novi kolumnisti i „moga“ tipa.

19. Suodnos karikature i moći? Kako gledate na to?

Gledajte... Mogao bi mi netko prigovoriti na ovaj način: „Kad si već toliko pametan ili se praviš politički pametan, zašto se ne baviš politikom?..“

To je lažna dilema. Političko bavljenje kroz karikaturu nema nikakve veze s „uporabom“ realne politike. Političari su doista posebnoga kova. Jedan od problema hrvatskog društva i jest što se i politika amaterizirala.

No, možda vam se u tom smislu ovo neće svidjeti: jedan od bitnih elemenata političarskog „talenta“ i jest želja za moći! Bez obzira na sveopću demokratizaciju, društvo treba jake osobnosti, odlučne političare, hrabre organizatore i beskompromisne operative. Čak i vrhunske demagoge. Plahim i isuviše „poštenim“ ljudima nije mjesto u politici! Politika se „igra“ krupnim i prevažnim stvarima a da bi se mogla prepustiti djetinjim fikcijama i karizmaticima – utopistima. Pa i karikaturistima, koliko god nadareni bili.

20. Profesija karikaturist: može li se od toga živjeti, prodajete li svoje karikature? Crtate li po narudžbama?

Da, ja sam profesionalac. Pri tome mislim – i u financijskom smislu. I na to sam ponosan. Dapače, tržište, kao „izum“ ljudskog genija, držim jednim od važnijih institucija u ljudskoj povijesti. Tržište je prirodan i u krajnjem, pravedan način svekolikog „poravnanja“ među ljudima koji svi, bez ostatka moraju sudjelovati u funkciji ljudske zajednice. A nitko nije isti niti ima isto motrište na ostatak svijeta. Dakle, ako ne samo opstajem na tržištu, već i ako „dobro“ prolazim na tržištu to je najbolji pokazatelj moje profesionalnosti i zrelosti. Nisam lud za kritičarskim pohvalama. Ne što ih ne bih volio, već stoga što u kritičarsko-teoretičarskom miljeu ima isuviše korupcije i nepotizma. U tom smislu, sasvim se pouzdajem u tržište. Koliko god je i ono nesavršeno, barem je - neutralno.

21. Imate li neku najdražu karikaturu? Na što ste posebno ponosni u Vašem stvaralaštvu vezano uz područje karikature (možda baš na kontinuitet objavljivanja...)?

Da, kontinuitet objavljivanja i „dugovječnost“ mojih kolumni najbolji su sudac meni kao profesionalcu.

Često zamišljam kako ću „uhvatiti“ još malo više vremena i nacrtati nekoliko stotina karikatura unaprijed, pa kada umrem neka se moja kolumna „nastavi“ kao da sam živ. Ionako me većina čitatelja ne poznaje osobno, a ja se volim hvaliti kako znadem anticipirati događaje. To bi bio i konceptualistički projekt moga života.

Svakako, veselim se i uradcima svojih kolega karikaturista. Dapače. Bio sam u nekoliko žirija natječaja za karikaturu i vidio sam izvrsnih karikatura. Možda će zvučati kao neki kliše, ali, Hrvati su odlični karikaturisti. Možda baš zbog toga što u mješavini mentaliteta (mediteranski, zagorski, morlački, itd), nastaju izvrsni duhovni *stand up učinci*.

22. Što Vas izdvaja od ostalih karikaturista?

Svaki karikaturist ima svoj stil. Mislim da sam i ja samosvojan i „prepoznatljiv“. Ono što možda mene „izdvaja“ jest temeljito poznavanje politike i povijesti. Čak sam i izdao jednu povijesnu knjigu *Istinita priča o Hrvatima* (u obliku stripa) čije englesko izdanje je postiglo lijep uspjeh po broju prodanih primjeraka.

Nastojim anticipirati događaje ne povodeći se za klišeima i ne podilazeći prolaznim „oporbenim“ zovovima i pazeći da čuvam svoj vlastiti svjetonazor. Eto...

2. FILMOGRAFIJA ANIMIRANIH FILMOVA JOŠKA MARUŠIĆA

1. IZNUTRA I IZVANA (INSIDE AND OUT), 1977. godina, „Zagreb film”

Posebno priznanje za najboljeg debitanta – Melbourne 1978.

2. PERPETUO, 1978. godina, „Zagreb film”

Druga nagrada u kategoriji – Zagreb 1978.

Brončana medalja – Miami 1978.

Nagrada „Fipresci“ – Lille 1978.

Srebrna medalja – Beograd 1979.

U udžbeniku o animaciji „The Encyclopedia of Animation Techniques” Richarda Taylora, ovaj film se uzima kao primjer „moderne” animacije.

3. RIBLJE OKO (FISHEYE), 1980. godina, „Zagreb film”

Prva nagrada – najbolji animirani film – Tampere 1980.

Najbolji animirani film – Sitges 1980.

Druga nagrada u kategoriji – Zagreb 1980.

Najbolji film po izboru publike – Zagreb 1980.

Grand prix – Beograd 1980.

Najbolji film po izboru kritike – nagrada „Milton Manaki” – Beograd 1980.

Brončani Hugo – Chicago 1980.

Posebna nagrada žirija – Ottawa 1980.

Prva nagrada – Madrid 1983.

Posebna nagrada žirija Rotterdam 1983.

Najbolji animirani film – Brixelles 1983.

„Outstanding film of the year“ – London film festival 1980.

Jugoslavenski kandidat za nagradu Oscar 1981. godine. Ušao u takozvanu prednominaciju za tu nagradu između šest filmova (prednominacija je postojala sve do sredine osamdesetih godina 20. st. kad je i u ovoj kategoriji uvedeno da u nominaciju ulazi pet naslova, a ne tri).

4. NEBODER (SCYSCRAPER), 1981. godina, „Zagreb film“

Prva nagrada – najbolji animirani film – Oberhausen 1981.

Posebna nagrada žirija Međunarodne filmske asocijacije – Oberhausen – 1981.

Prva nagrada – Annecy 1981.

„Outstanding film of the year“ – London film festival 1981.

Valja napomenuti da su filmovi „Riblje oko“ i „Neboder“ bili uskraćeni jer u to vrijeme nagrađeni filmovi s Annecyja nisu smjeli biti u programu Zagreba i obratno, tako da „Neboder“ nije nikada prikazan u Zagrebu, a „Riblje oko“ u Annecyju.

5. ŠPICA SVJETSKOG FESTIVALA - Zagreb 1982.

Na osnovi motiva i animacije iz te špice, napravljena i špica KINOTEKE HRVATSKE.

6. TAMO (OVERTHERE), 1985. godina, „Zagreb film“

Posebna nagrada žirija – Oberhausen 1985.

Posebna nagrada žirija – Melbourne 1986.

7. LICE STRAHA (FACE OF FEAR), 1986. godina, „Zagreb film“

8. KOD KUĆE JE NAJBOLJE (HOME IS THE BEST), 1988. godina, „Zagreb film“

Velika zlatna medalja – Beograd 1988.

Posebna nagrada žirija za najduhovitiji film – Varna 1988.

9. OKRENUT ĆE VJETAR (WIND WILL TURN), 1990. godina, „Zagreb film“

Velika zlatna medalja – Beograd 1990.

10. ŠPICA FILMSKOG FESTIVALA ALPEADRIA u Trstu.

11. SVI ZA HRVATSKU, 1991.

12. I LOVE YOU TOO..., 1991. godina, „Zagreb film“

U povodu 40. godina festivala u Annecyju film je uvršten u program 84 najbolja filma u povijesti animacije po izboru Gianalberta Bendazzija.

13. ŠPICA HRVATSKOG FILMSKOG FESTIVALA U PULI

14. ZOO – ZOOM, 1994. godina, „Animagination” – Lousanne, Švicarska

Druga nagrada žirija na festivalu u Wissebbourgu

15. FILM U POVODU 50. GODIŠNJICE UJEDINJENIH NARODA, poklon Hrvatske toj organizaciji

16. BETER THEN FATHER, 1998. godina, „Fuji” inc. – Tokyo, Japan

17. MISS LINK, 1999. godina, „Zagreb film”

18. HRVATSKA DIŠE, 2003. godina.

Ovaj TV – spot dobitnik je Prve nagrade Svjetske zdravstvene organizacije kao dio kampanje protiv pušenja (producent: škola Narodnog zdravlja „Dr. Andrija Štampar“).

19. U SUSJEDSTVU GRADA, 2006. godina, „Ars Animata Studio“

Posebna nagrada po odluci žirija, ANIMAFEST Zagreb 2006.

Posebna nagrada žirija na 3. međunarodnom festivalu animacije i digitalnih umjetnosti (CICDAF), Šangaj, 2006.

20. DUGA dugometražni animirani film (74 min), 2010. godina - produkcija „Riblje oko“

Prvi hrvatski crtani film koji je igrao na redovitom kinorepertoaru u Multiplexima.

21. EUROPSKO SVITANJE, 2013. godina, „Zagreb film“, 30 sekundni promotivni animirani film prigodom ulaska Hrvatske u Europsku uniju